

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

f ü z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XIII. évfolyam 146. szám
2009. április

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
– hívtatott és hívtatlanul – mindenkit szeretettel vár
a Budapest V., Semmelweis utca 1–3. I. emeleti Bartók terembe

---

Saragán-gondolatok

„Ma feltámadott halottaiból a halhatatlan és égi jegyes, üdvösséges örömhír számodra, földi hitves, egyház: áldjad a vigasság hangjával Istenedet, Sion. Ma a kimondhatatlan fény a fényből megvilágosította gyermekeidet, világosulj meg Jeruzsálem, mert feltámadt a te fényed, Krisztus: áldjad a vigasság hangjával Istenedet, Sion.”

Nagyszombaton hangzik fel. Érvényesül benne, amit jegyesmisztikának nevezünk: Krisztus a vőlegény és hitvese az egyház. Krisztus feltámadása az egyház számára az örömhír. S erre csak áldás lehet a felelet a vigasság hangján. Jeruzsálem és Sion: előképek, az egyházzé meg az Isten országáé. Itt is megjelenik a világosság a világosságtól motívum: az isteni fény világosítsa meg Jeruzsálemet. A húsvét a legnagyobb ünnepünk, jelentőségét csak hasonlatokkal, képekkel tudjuk érzékeltetni.

Dr. Sasvári László

Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu

Béres L. Attila

Visszatérés az erdélyi örmény gyökerekhez

A Fővárosi Örmény Klub háziasszonyának, *dr. Issekutz Saroltának*, hónapokon át nehéz volt megfelelő időpontot találni, hogy az jó legyen az Ausztriában élő *Dr. Száva Tibor Sándornak*, a Gyergyói- és szépvízi magyarörmények nyomában című könyv szerzőjének, és jó legyen a marosvásárhelyi *Tófalvi Zoltánnak*, írónak, történésznek, a könyv ismertetőjének. Annak ellenére, hogy ellenkező irányból és nagy távolságból érkeztek az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület által rendezett könyvbemutatóra, mégis „egy kupacból jöttek, Erdélyből”.

A márciusi klubest első részében *Dr. Száva Tibor Sándornak* az erdélyi örmények múltjáról szóló, 86 család életét, kapcsolatait feltáró, hatalmas mennyiségű adathalmazt tartalmazó vaskos könyvének érdekességeit *Tófalvi Zoltán* mutatta be. Előadásának szerkesztett változatát a füzetekben közöljük.

Dr. Száva Tibor Sándor, Tófalvi Zoltán, és dr. Issekutz Sarolta

Dr. Issekutz Sarolta megígérte, hogy a könyvet elviszi Örményország mindhárom közgyűjteményébe.

Az előadást követően a szerző köszöntötte „a magyar főváros kisebbségének kisebbségeit”. A könyvismertetéshez kapcsolódva elmondta, hogy a székelyföldi kataszterben felsorolt családokról, az 1720-tól megmaradt örmény nyelvű anyakönyvekből kiderült, néhány év alatt közel nyolcvan új családnév képződött. Minden egyes betelepülő új család több mint két új nevet hozott létre. Példákon keresztül ismertette a néveredeteiket, például a Miklósi családból tizenhárom új család vált ki. A

könyv szerzőjének háromszáz év távlatából kellett kibogoznia, hogy egy bizonyos családnév honnan is származik, de mint vallja, megérte, mert rengeteg család keresi gyökereit. A füzetekben is olvasta Szongott Gábor írását, amelyre válaszként elmondta, hogy a könyvében utalás történik családnévnek igazi eredetére is.

Tavaly nyáron, a könyv megjelenése után a brassói magyar televízió szerkesztője, Bálint Ferenc készített interjú-filmet *Dr. Száva Tibor Sándorral*, a félórás filmet megtekintette a könyvbemutató szépszámu közönsége. A film után számos hozzászólásra válaszolt

A klubest közönsége

a magát székely-örménynek valló, Ausztriában élő író. Hangsúlyozta, az örmény családok eredetéről feltett kérdésekre szinte mindenki választ kaphat a könyvből. A műsor végén a szerző szépszámu könyvet dedikált.

A klubest második részében az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 2009. évi programajánlóját vetített-képes előadáson ismertette *Dr. Szarka György*. Gyuri bácsi zárójelben megjegyezte, hogy

Dr. Szarka György

a kolozsvári ásványkutató intézetben munkatársa volt Száva Tibornak, aki gépészmérnök, ő maga pedig geológus, ma Erdély honismereti vezető. Gyuri

ri bácsi az augusztusi, tizenharmadik Erdély-járást sajátos, humoros stílusában ajánlotta.

Vezérlőgondolata: „az örménymagyarok Erdélybe hazamennek. Találkoznak testvéreikkel, őseik szellemével, testben és lélekben megerősödnek. Főleg hitben, mert ma abban az erdélyi magyarság kicsivel erősebb, mint a magyar, Magyarországon.”

Ezután vetített képeken is ismertette az úti program leglényegesebb állomásait. Kiemelte, hogy nem tudnak majd harcolni a kappanháj ellen, mert sokat fognak enni, és Erdély legjobb boraiból inni. „Székelyvárságon jut is mindenkinek a magyarságból, a derülátásból, a szíveslátásból, mindenkinek, aki oda ellátogat.” – toldotta meg *Dr. Szarka György*.

Az erdélyi társasutazás programja a füzetek 36–37. oldalán megtalálható.

Dr. Issekutz Sarolta a klubest zárásaként ismertette a soron következő programokat.

Vallomás a gyökerekről, a gyergyószentmiklósi és csíkszépvízi magyarörményekről

Nagy-nagy szeretettel üdvözlöm a mai különleges könyvbemutató minden résztvevőjét, külön kiemelve a budapesti székhelyű Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület példamutató tevékenységét: lám, egy szerény anyagi lehetőségekkel rendelkező civil szervezet képes megvalósítani mindazt, amiről a világ minden tájára szétszóródott magyarok csak álmodoznak, a nemzet földrészekén és országhatárokon átnyúló egyesítését.

Ebben meghatározó szerepe van az általam oly nagyon tisztelt *örmény identitásnak*, amely nem akadály, hanem felerősítője a magyar nemzettudatnak. Stílusosan fogalmazva: nem nyelvében, hanem szívében él a nemzet. Dr. Száva Tibor Sándor a *Gyergyói és szépvízi magyarörmények nyomában* című, 2008-ban Csíkszeredában megjelent kötetének áttanulmányozása nyomán ez a fogalom kap – úgymond – történelmi hátszelet.

Magam is foglalkoztam az erdélyi örmények történetével, kötetben napvilágot látott tanulmányt közöltem. Nyugodt lelkiismerettel, az 1672 óta egymást követő örmény nemzedékek helytállásának aranyfedezetével állíthatjuk: az erdélyi magyarságnak és a székeleknek egyetlen népcsoporttal sem volt annyira felhőtlen, már-már eszményi a kapcsolata, mint az örményekkel! Ez a kapcsolat nem kapott léket sem a tria-

Tófalvi Zoltán

noni békeszerződés aláírása, sem az 1944 után ránk telepedő, bennünket fojtogató kommunista diktatúra éveiben sem. Az erdélyi örmények ugyanúgy osztoztak a kisebbségi lét minden megpróbáltatásában, mint sors- és nemzettársaik: az erdélyi magyarok.

Mielőtt rátérnék dr. Száva Tibor Sándor barátom, hozzám hasonlóan a második világhétség utolsó előtti évében, azaz 1944-ben született kortársam imponáló kötetének bemutatására, egy vallomással tartozom: a fazekasok világhírű fa-

lujában, Korondon láttam meg a napvilágot, közvetlen szomszédaink között magyarörmények is voltak. A Piac téren az egyik Szenkovicsnak vegyes üzlete, a másiknak kocsmája is volt. 1956. október 23-án Szenkovics Antal (Tóni) rádióján csüngött a fél falu. Előbb örömkönnnyeket hullatva, majd keservesen zokogva tárgyalták, mi történik Magyarországon, Budapesten. A frontot, hadifogságot megjáró férfiak arról vitatkoztak: hogyan lehetne átszökni a román-magyar határon, akár fegyverrel is segíteni a forradalmárokat. Közülük a leghangosabb, a legszékelyebb a kuláknak nyilvánított, házából, vagyónától megfosztott Szenkovics Tóni volt. A fia, Szenkovics János, a korondi fogyasztási szövetkezet egykori elnöke - máris így egészítem ki dr. Száva Tibornak a Szenkovicsokról írt adatait – a nyolcv-

nadik életév felé közeledve, jelenleg is Korondon él, és a világ semmilyen kincséért nem hagyná el a fazekasok és taplóművesek faluját. A húga, Szenkovics Anna Bukarestbe ment férjhez. Így épül tovább a Száva Tibor által évtizedekkel ezelőtt elkezdett erdélyi magyarörmény katedrális. Mert ezt a fogalmat így, egybeírva, és nem kötőjellel, először Száva Tibor használta, használja, jelzésként annak, hogy az öndefiníció elválaszthatatlanul összetartozik.

A kötet 606. oldalán azt olvasom: a Szenkovics család Moldvából telepedett Erdélybe, eredeti nevük „Krikorián” volt. Az Erdélybe letelepedett családtag név szerint: Bedrosz Krikorián (1636 – ?) volt. Csíkszépvízen Bedrosz Krikorián gyermekei rövid ideig elhagyták a vezetéknevet, és a Pétert (Bedrosz) kezdték családnévként használni. A Gergely név is később került forgalomba, előtte csak a Krikort használták. Később Szamosújváron, Erzsébetvároson, Gyergyószentmiklóson a nem közvetlen Krikor Pétertől származók maradtak a Gergely vezetéknev használatánál. Az egyik felmenő névhez társult a „lá-

dás” ragadványnev, úgy, mint Gergely a szappan-ladás, aminek az örmény Széndug=SZéngovics név felelt meg, így a család egyes tagjai a Szenkovics nevet is viselték. A családalapító Bedrosznak több gyermekéről van ismeretünk, akiket részben „Bedrosz”, illetve „Krikor” (Kirkosa) névvel illették a korabeli feljegyzésekben.

Felnőtt fejjel, egyebek mellett az erdélyi örmények történetét is kutatva – hiszen a korondi fürdő 1892-től kezdődő és 1914-ig tartó virágkora egy marosvásárhelyi örmény család, Gáspár Gyula és felesége, Szongott Veronika nevéhez kapcsolódik. Már csak idő kérdése, hogy hiteles dokumentumokat találjak annak igazolására, hogy az 1843-ban Marosbogáton született Szongott Kristóf az Erdély Gleichenbergjének nevezett korondi fürdőn gyakran megfordult, és minden bizonnyal nyaranta itt szerkesztette az 1887 után rendszeresen megjelenő *Arménia* címet viselő magyar-örmény képes havi szemlét – óhatatlanul megfogalmazódott bennem az a felismerés, amelyet először közlök a nagy nyilvánossággal. Az évszázadokon

Fővárosi Örmény Klub

2009. április 16. (csütörtök) du. 17 óra

Magyarok Háza, Budapest V., Semmelweis u. 1–3., I. emeleti Bartók terem

Műsor:

Népköltészet és evangélium

Előadó: Faragó Laura énekművész

*

2. Örmény Kultúra Hete – dokumentumfilm

Rendezte: dr. Issekutz Sarolta

Rendezi: Terézvárosi Örmény Önkormányzat és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület
Támogató: Fővárosi Örmény Önkormányzat

át katonáskodó, határvédő székelyeket és a közjük letelepedő örményeket a genetikai rokonságnál jóval fontosabb kötelék kovácsolta össze: a nehezen kivívott szabadságjogokhoz minden áron való ragaszkodás! A két – úgymond – „nehéz” népcsoport így talált egymásra, így alkotott Európában is páratlan kapcsolatot. Közben ugyanez a kísérlet a beszercei szászokkal zátonyra futott.

Azerdélyi magyarság, és székelyek az örmények város- és iparteremtő szerepét messzemenően értékelték. Szamosújvár – amelyet jelképesen Armenopolisznak, örmény városnak is neveztek – és Erzsébetváros városodása az örmények nélkül elképzelhetetlen, de sajátos arculatot kölcsönöztek Csíkszépvíznek és Gyergyószentmiklósnak is. Aki járt a szamosújvári, Erzsébetvárosi örmény nagytemplomban, a gyergyószentmiklósi örmény templomban, az pontosan tudja: milyen páratlan építészeti, szellemi örökséget teremtettek az Erdélyben letelepedett örmények. Akárcsak az egyetemes festészet egyik legnagyobb alakjának, Peter Paul Rubensnek tulajdonított és a szamosújvári nagytemplomban 2006-ban újból a helyére került Sandrart-kép – *Levétel a keresztről* – ezek a templomok az erdélyi örmények gazdagságáról, esztétikai érzékéről tanúskodnak.

Dr. Száva Tibor Sándor 742 oldalas kötete olyan adatmennyiséget, olyan genealógiai levezetést tartalmaz, amelynek párfját hiába keressük a magyar nyelvterület egészén. Az imponáló kötet megírásához az impulzust *Szongott Kristóf* 1884-ben Szamosújváron megjelent *A magyarhoni örmény családok genealógiája, tekintettel ezeknek egymás között levő rokonságára, s a vezeté- és keresztnevek etymológiai értelmére* című

kötete jelentette, amelyben a székelyföldi magyarörményekkel a szerző – sajnos – nagyon keveset foglalkozott. Ahogyan Száva Tibor a nekem küldött egyik elektronikus levelében fogalmazott: „Ennek felismerése indított el arra az elhatározásra, hogy illene feldolgozni a székelyföldi magyarörmény családokat legalább olyan szinten, ahogyan azt tette Szongott Kristóf a szamosújvári és erzsébetvárosi örmény családok esetében. Ő egy nagyon szép munkát végzett, csupán ebből kihagyta a gyergyói és szépvízi családokat. Sok egyéb motiváció mellett az is indokolta a könyvem megírását, hogy a ma élő székelyföldi magyarörmény családok 90 százaléka eltérő nevet visel attól, mint amilyent a valamikori őseik viseltek. Ezért nem tudnak visszamenni az időben a családi nyomokon, mert a mostani szemlélettel felfoghatatlan számukra az a tény, hogy a felmenőjük neve köszönő viszonyban sincs a mai nevükkel. Igen nehéz feladat volt számomra kibogozni – példának okáért – azt, hogy egy „Facsaros” nevű gyergyói magyarörmény család korábban milyen nevet viselt. Számomra a könyv megírásakor ez volt a legnagyobb kihívás!

A csíkszépvízi örmény anyakönyvben talán kétszer találtam leírva a „Száva” vezetéknévét, mert háromszáz éven át „Száhagián” néven voltak beírva. Vagy például a szépvízi Zakariások az anyakönyvben „Khontikárián” néven szerepelnek.” Azt javaslom tehát mindazoknak a magyarörményeknek, akik dr. Száva Tibor-Sándor könyve nyomán – úgymond – „érintettek”, hogy előbb olvassák el, alaposan tanulmányozzák az egyes családok genealógiáját, és utána higgadt és értelmes párbeszédben tisztázzák a vezetéknév századokon át

változó szövevényeit. Mert Száva Tibor elvégezte azt, amit korábban senki nem tett meg: vallatóra fogta a századokon át vezetett örmény anyakönyveket!

Dr. Száva Tibor Sándor kötete sűrítve tartalmazza mindazt, amit a 4500 éves örmény kultúráról, az örmény államról tudnunk kell. Akik esetleg nem tudják, azoknak elmondom: az örmény legendák, az örmény új naptár és a gregorián naptár alapján ez a hatalmas kultúrájú, a magyarsággal, sorsával oly sok közös vonást őrző nép 2008. augusztus 23-án ünnepelte létének, említésének 4500. évfordulóját.

Szerte a nagyvilágban az örmény diaszpórák – akárcsak a magyaroké – nem azért alakultak ki, mert követték az „ubi bene, ibi patria” – „ahol jobb, ott van hazád” – latin közmondást, hanem azért, mert pusztá létük, vallásuk, kultúrájuk állandóan végveszélyben forgott. Így érthető meg Franz Verfel *Musza Dag negyven napja* című sokkoló hatású regénye. Krisztus után 301-ben Tiridates királlyal együtt Világosító Szent Gergely által keresztény vallásra áttért örmények 451-ben elszakadtak a római egyháztól. 1441-ben új székhelyet kerestek a pátriárkájuknak, így esett a választás Ecsmiadzinra. Itt székel az örmény katolikosz, aki a „nem egyesült”, azaz ortodox örményeket pásztorolja. Ugyanakkor a római pápa fennhatósága alá tartoznak az ún. „egyesült”, azaz unitus örmények.

Az örmények ázsiai királyságuk elesete után szétszóródtak. A régi örmény főváros Ani – amelynek romjai ma Törökországban találhatóak, Világosító Szent Gergely kápolnájának romjai ma is láthatók – 1239-ben elesett. Az első örmény kivándorlási hullámra már 1062-ben sor került. A második nagy

menekülési hullám 1320-ban kezdődött. Utódaik egy része több mint 300 éves vándorlás után 1668–1672 között Erdélyben telepedett le. I. Apaffi Mihály erdélyi fejedelem bölcs döntésével hozzájárult ahhoz, hogy II. Rákóczi György szerencsétlen lengyelországi hadjáratát követő tatár-török betörések után a megcsappant lakosságú Erdély az örmények betelepítésével gazdaságilag újból talpra álljon. Száva Tibor légből kapottnak, alaptalannak minősíti azokat az állításokat, miszerint 1672-ben 12 000 örmény, azaz 2000 család telepedett le Erdélyben. Kutatásai alapján a betelepülések kezdetét – helyesen – 1654-re, a befejezést pedig 1672-re teszi. Így jött létre az ebesfalvi, azaz erzsébetvárosi, gyergyószentmiklósi, csíkszépvízi, Kézdivásárhely-kantai és a beszercei örmény kolónia. Az utóbbiak a szászokkal való ellentétek miatt 1712-ben végleg elköltöztek Besztercéről és Szamosújváron telepedtek le, ahol az 1730-as években már 156 örmény család élt. „Az 1700-as években hatalmas gazdagság összpontosult az erdélyi örmény kereskedők kezében, a tímár-iparban pedig nem volt versenytársuk” – írja Száva Tibor a kötetében.

Jogos a kérdés: mi történt a Havas-elve, Moldvába menekült örményekkel? Ma már számos történész, nyelvész bizonyított ténynek tekinti, hogy Havaselve területén több helyen is előbb voltak jelen az örmények, mint a románok. A Manole mester nevéhez kapcsolódó – a dévai Kőműves Kelemen századokkal későbbi alteregójaként emlegetik – Curtea de Argeș-i kolostort is örmény eredetűnek tekintik. Dosoftei metropolita, a román irodalom egyik úttörője azt írta az argesi kolostorról:

„Örmény menekültek építették,
Első királyunk és fejedelmek
javították,
Sokszor megrázott, de
Neagoe és Matei (Basarab)
szorgosan újjáteremtette.”

A Moldva területén letelepedett örmények az egykori Örményország északi területeiről a Kaukázuson át menekültek. A román történészek állításaival ellentétben a moldvai örmény templomok azt bizonyítják, hogy a városok jóval korábban megalakultak, ahogyan azt a hivatalos történetírás számon tartja. A romani örmény fatemplom 1335-től létezik, a botosani örmény kőtemplom felirata 1350-et jelez, miközben a városi múzeum történései a város alapításaként az 1439. évet említik. Jászvásár alapítását Grigore Ureche krónikás 1475-re teszi, miközben az itteni örmény kőtemplom felirata 1395-öt jelöl. Jó Sándor, Alexandru cel Bun (1400–432) uralkodása idejéből számos oklevél maradt fenn a moldvai örményekről. Az örmények moldvai tartózkodásának emlékét idézik az olyan nevek, mint Kapdebó – Ökörfej, Vákár – Tehenész, Dájbukát – Adsz egy darab kenyeret?, Patrubány – Négy pénz, Czárán – Paraszt, Gajzágó – Saco, Issekutz – Isăcuț. Az Issekutz család Erzsébetváros alapítói közé tartozott, de a Bánságban is nagy kiterjedésű mocsaras területeket vásároltak, amiért a 18. században armális nemesi rangot kaptak.

A moldvai örmények üldözésére több hullámban került sor: Stefan Rares fejedelem 1551-ben a teljesen ártatlan örményeknek levágatta az orrát, fülét, kiszúratta a szemét, kivágatta a nyelvét, levágatta a kezét, lábát, a test üregeibe pedig olvasztott ólmot öntetett. 1563-ban hasonló megtorlásra került sor:

„Moldvai asszonyok és lányok
Az örmény özvegyeket és
árvákat sirassátok!
A síró gyermekeket óvjátok, és
Az örmény utcákról őket
behozzátok,
Etessétek és ápoljátok!”

– olvasható a korabeli krónikában.

Moldvában a legnagyobb örmény tördözésre 1671–1672-ben került sor. Ez is nagy mértékben hozzájárult, hogy Erdélyben telepedtek le. Száva Tibor érdeme, hogy az anyakönyvek alapján hiteles adatokat közöl a letelepedés méreteiről, demográfiai helyzetéről. Csíkszépvízen például 330 főnyi örmény, körülbelül 38 család telepedett le. 1720–1820 között csak Szépvízen 108 esketésre került sor, 641 gyermek született, 245 személy halt meg. Gyergyószentmiklóson 1867-ben 1144 örmény lakott, Csík-, Gyergyó-, és Kászsónszék örmény lakosságának száma 1867 volt, ez az összlakosság 2,01 százalékát jelentette.

Száva Tibor imponáló névsort közöl a jeles örményekről: az aradi 13 vértanú tábormok közül kettő, Kiss Ernő és Lázár Vilmos örmény volt. Az 1848–1849-es magyar szabadságharc kiemelkedő egyénisége Czetz János ezredes, aki az erdélyi hadsereg ideiglenes főparancsnokaként szerzett elévülhetetlen érdemeket, a forradalom leverése után Argentínában – Buenos Aires-ben – megalapította a Katonai Akadémiát.

Az írók között Csiky Gergely, Szongott Kristóf, Dávid Antal Iván, Petelei István, Bányai Elemér, Kapdebó Lóránt nevét említjük. Hollósy Kornélia a magyar opera primadonnája, Hollósy Simon a nagybányai festőiskola megalapítója. Czárán Gyula, Kapdebó Gyula, Gyertyánffy István nevét gazdag életmű tette halhatatlanná. Merza Gyula, Patrubány Lukács

örménykutatóként, Kacsóh Pongrácz zenészerzőként, Pattantyús-Ábrahám Géza gépészmérnöként, Száva Antal orvosgyógyszerészként, Tarisznyás Márton múzeológusként, Vákár Tibor építészként, Keresztes Zoltán bibliográfusként alkotott maradandót. 1956-ban a Corvin-köz legendás parancsnoka, Pongrácz Gergely szamosújvári örmény családból származott. A kortárs magyar irodalom két jeles képviselője, Lászlóffy Aladár és Csaba szintén örmény származású. Dr. Száva János marosvásárhelyi ortopéd sebész professzor a Vele készített mélyinterjú során többször hangsúlyozta: ha nem kényszerül Marosvásárhelyen maradni, akkor akár Nobel-díjas tudóssá is válhatott volna.

Külön köszönet dr. Száva Tibornak, hogy méltóképpen megemlékezett Fogolyán Miklós (1927–1999) mechtarista szerzetesről, Gyergyószentmiklós utolsó örmény papjáról (*Szerk. megj.:* Dr. Puskás Attila volt az utolsó örmény pap), aki az 1990-es évek közepén elektronikus formában is feldolgozta a Gyergyói-medence örmény családjaira vonatkozó levéltári adatokat, és nagy szerepe volt abban, hogy Száva Tibor monografikusan feldolgozza a sorosaira vonatkozó adatokat.

Amikor a kiemelkedő magyarörmény személyiségekről értekezik, joggal teszi hozzá: „Az itt felsorolt személyek első-sorban magyarok voltak és tevékenységük tagadhatatlanul a magyarság felemelkedési céljait szolgálta. Ebben a küzdelemben sosem alkottak sajátos, önös érdekeket szolgáló pártokat, vagy egyesületeket.

A kötet legnagyobb érdeme a gyergyói és szépvízi magyarörmények mindmáig legteljesebb kataszterének az elkészítése. Összesen 86 család hatalmas és szerteágazó genealógiájával ismerkedhet meg az Olvasó. Pontosan tudom, hogy milyen

hatalmas munka áll mögötte. A nevek nyomán kibomlik előttünk az erdélyi magyarörmények 337 éves viharos, és egyben felemelő története. Száva Tibor nem csak szűkszavú, száraz adatokat közöl, hanem a nevek mögött életsorsokba, életművekbe nyerünk bepillantást. Külön remeklés a dr. Urmánczy Nándor életére és munkásságára vonatkozó fejezet. Urmánczy nem csak szülővárosáért, Maroshévízért tett nagyon sokat, az ő nevéhez kapcsolódik a „Székely körvasút” Gyergyószentmiklós – Déda közötti szakaszának megépítése, a Székely Nemzeti Tanács megalapítása 1918 november elején, az Országzászló megalapítása, a Topliczai Híradó, Maroshévízi Híradó, az első maroshévízi állami iskola megalapítása. Az elmúlt közel hetven év során a marxista és a román történetírás annyi szennyet rakott rá, hogy ideje volt a hiteles portré megrajzolása.

Dr. Száva Tibor – ezt nagyon szeretném hangsúlyozni – nem tekinti véglegesnek, lezártnak munkáját. A szerző arra vár, hogy kiegészítsék, újabb adatokkal gazdagítsák. Imponáló ismeretei birtokában már csak Tőle várhatjuk az erdélyi magyarörmények teljességre törekvő kataszterét. Meggyőződésem, hogy a több kötetesre tervezett mű hamarosan elkészül, és végre a maga teljes pompájában megismerhetjük az erdélyi magyarörmények hozzájárulását az erdélyi, az egyetemes magyar és a nagyvilág anyagi és szellemi életéhez való hozzájárulását. Ehhez kívánok Száva Tibornak erőt, egészséget! Abban biztos lehet: az erdélyi és egyetemes magyarság kollektív emlékezete mindig értékeli az Övéhez hasonló kiemelkedő teljesítményeket!

Tófalvi Zoltán

(A Fővárosi Örmény Klubban 2009. március 19-én elhangzott előadás szerkesztett változata)

Kiss Ferenc (Dés)

Százötven éve született Törös Tivadar

(1859–1895)

Fiatalon és alkotó tevékenységének teljében tűnt el az élők sorából úgy, hogy irodalmi munkásságával napjainkban is érvényes mondanivalót hagyott maga után.

A szépíró, armenológus és fáradhatatlan munkás Törös Tivadar alakja, mint annyian mások, valahogyan érdemtelenül hullott ki napjaink magyar örmény köztudatából. Talán ebből adódik az, hogy születésének pontos dátumát sem ismerjük.

Törös Tivadar, eredeti családnévén Marusán, 1859-ben Marusán Bogdán fiaként látta meg a napvilágot az örmény metropoliszban, Szamosújváron, abban a városban, melynek mindvégig ragaszkodó fia maradt. Korán árvaságra jutott, s így az apátlan-anyátlan gyermek a Lukácsi Kristóf alapította Szent Gergely örmény katolikus árvaházban nevelkedett. Szamosújvári, majd kolozsvári gimnáziumi tanulmányait követően a kiváló képességű fiatal a Civitas Primaria Transilvaniae egyeteme orvosi fakultásán folytatta magas fokú képzését. Tanulmányait hamarosan abbahagyta, mert szívére és hivatásérzetére hallgatva az újságírói pályát választotta, és a kolozsvári „Ellenzék” munkatársa lett, ahol tárcáit, politikai és társadalmi témájú cikkeit, apró híreit adta közre saját neve és Afganisztán Vártán álneve alatt. Két-estendei kolozsvári hírlapírói működése után, a meghívásnak engedve, a fővárosba távozott, ahol a Brankovics György szerkesztésében megjelenő „Budapest” munkatársa lett. Újabb

két év múlva a „Szegedi Híradó”-hoz kerül, de maradása itt sem volt, mert nemsokára Aradon az „Aradi Közlöny” segédszerkesztőjeként működött. Életének utolsó éveiben (1892–1895), melyeket egyre súlyosbodó betegsége árnyékolta be, Torontál megye főlevéltárosaaként dolgozott, ami biztos megélhetést jelentett számára.

Újságírói és szépirodalmi tevékenysége során Törös Tivadar számos politikai, társadalmi cikket és szépirodalmi írást közölt a „Képes Családi Lapok”, „Szegedi Híradó”, „Aradi Közlöny”, „Szolnok-Doboka”, „Torontál”, és a „Nagyvárad” hasábjain. Írói tehetséggel és írásaival kiváltotta kortársai elismerését, úgy annyira, hogy a „M. Esti Lap” egyik 1895-ben megjelent számában „egyike a leghívatottabb újságíróknak” nevezi. De Törös Tivadar a hosszabb hangvételű széppróza és drámairodalom területén is hallatott magáról. Ilyen jellegű alkotásai közé tartoznak Az örökség (Regény az erdélyi örmény életből) és az Aszvádur (Elbeszélés az erdélyi örmény életből) című művei. (Megjelentek az „Armenia” 2. évfolyam 1888 különböző számaiban). Egyik legismertebb és legsikeresebb alkotása az Örmény című három felvonásos színműve, melyet az aradi színház, osztatlan siker mellett, többször is műsorára tűzte. Az előadás művészi hatását emelte a zenei kíséret, melyet Barna Izsó zeneszerző komponált és állított össze eredeti erdélyi népdalok és saját szerzeményeinek feldolgozásával. A darab Kövessy

Albert rendezésében került színre, a címszerepet Szilassy Rózsa ünnepelt színésznő alakította, míg Nasztászia szerepében a nem kevésbé közismert Iványi Mariska lépett fel.

Érdekes analógiának számít, hogy az énekes színművek, melyeknek feldolgozása annyira igényes és fáradságos, mennyire közkedvelt műfaj napjaink szamosújvári műkedvelő színjátásában. Ennek bizonyára mélyebb gyökerei vannak, hiszen feljegyezték, hogy már az 1870-es években, Törös Tivadar árvaházban eltöltött ideje alatt ilyen jellegű műveket adtak elő. „*Mintegy húsz év előtt történt, hogy a társaság jótékony célú színi előadást rendezett Lukácsi kedvenc intézete, a helyi örmény árvaház javára. Ha nem csalódunk a Szép juhász című énekes népszínművet adták elő. Lukácsi az előadásra szintén megjelent, s szokott előzőkenységével dicsérgette előadás után az egyes közreműködőket. Volt is bevétel az előadásnak, a szegény elhagyott árvagyermekek javára.*” (Armenia, 7. évf. 1893., 376. oldal)

Törös Tivadar tehát már egészen fiatal korában, szülővárosában magába szívhatta az énekes népszínművek műfajának szeretetét és sajátos hangulatát, melyet saját alkotásaiban továbbított a nagyérdemű közönségnek.

Kora művészeti és társadalmi életében Törös Tivadar az erdélyi magyar örmények követének érezhette magát. Írásainak visszatérő témája és motívuma az erdélyi örmények múltja és jelenének eseményei, mély vallásosságuk, erkölcsi életük tisztasága és hazasze-

retetük. Ilyen jellegű meggyőződéseit és mondanivalóját fejtette ki a korabeli sajtóban és legfőképpen a szülővárosában megjelenő „Armenia” hasábjain közölt írásaiban. Az „Armenia”-nak már a második évfolyamának (1888) tevékeny munkatársa volt.

Törös Tivadar azon magyar írók közé tartozott, akik méltatták és az utókor hálájának középpontjába helyezték Kis Ernő és Lázár Vilmos honvédtábornok, illetve ezredes mártíromságát.

Két örmény vértanú (Az aradi Golgothán) (Armenia, 2 évf., 1888, 321–327. oldal) című megemlékezésének alapgondolata az, hogy „A magyar örménység szereplése az 1848/49-iki szabadságharcban tette fel ismeretes hazafiságukra – a koronát. Mint mindig, – amió-

ta csak Apafy erdélyi fejedelem alatt bevándoroltak az örmények, – úgy e csodás harcban is egyek voltak a magyarral. Míg az örmény nemzet zöme polgárőrségi szolgálatot tett az általuk lakott városokban, addig a kiválóbb hősök örökké maradó dicsfényvel körülvelt nevüket beírták a magyar szabadságharc félisteneinek névsorába. Sokan fegyverrel a kezükben, a csataterén estek el hősi halált szenvedve, míg a hősök hősei közül kettő mártírhallalálattal múlt ki.

Áldassék örökre a Kis Ernő és Lázár Vilmos neve, kik az aradi tizenhárom vértanú között a legdicsőbb halállal hozták meg a mi kis nemzetünk részéről a szabad Magyarországot az áldozatot.” (Uo. 321–322. o.)

Törös Tivadar az első közé tartozott,

**Kellemes
Húsvéti Ünnepeket
kíván
a szerkesztőség!**

**Krisztosz
hárjáv i mérélocz!**

**Krisztus
feltámadott!**

aki a figyelem homlokterébe helyezték Czetz János honvédtábornok dicső alakját. Czetz az erdélyi hadsereg fő szervezője, Bem tábornok vezérkari főnöke, számos csata hőse és Szeben város bevételének fő résztvevője volt. Katonai szervező munkája eredményekén az 1848/49-diki rettenetes tél idején Erdélyben hadászatiilag is rend állott be és Puchner osztrák tábornok teljesen visszavonulni volt kénytelen. Czetz János alezredes volt a szabadságharc egyik legelkeseredettebb, a Piski város térségében lezajlott csata hőse. (1849. február 8.). „Egy lépést sem hátrálni...” szöveg Bem tábornok szigorú napi parancsa, hiszen „Az osztrák hadsereg itt mintegy 5000 emberrel és 20 ágyúval volt nagyobb a mieinknél, nem számítva a velük tartó szász és román felkelőket. Először az osztrákok kezdték el az ágyútüzelést és az országútról egy óráig ágyúztak a híd védőire. Most a gyalogság vonult előre, hogy a hidat szuronnal foglalja el. A támadás visszaveretett. Ekkor érkeztek a további csapatok Déváról és két üteg ágyú a hidat jobbról – balról keresztüztűzbe fogta a rajta lévő osztrákokkal, mire a patakon átment a magyar gyalogság és lovasság. Hirtelen azonban a bihari lovas nemzetőröket zavarba hozta egy pár osztrák ágyúlovás és rohanva futottak vissza a hídra, magukkal ragadva a gyalogságot is. Ez oly zavart idézett elő, hogy Bem hadteste veszélyben forgott s közel volt a feloszláshoz.

Ekkor állott elő Czetz és a szó szoros értelmében rávetette magát két zászlóaljjal és néhány üteggel az osztrákokra. Czetz maga is villogtatta kardját az irtózatos rohamban és oly zavarba hozta a túlnyomó osztrák sereget, hogy

az – amint Rüstow megjegyzi – vad futásban keresett menedéket Szászváros felé.

A honvédek ujjongva kiáltották Bem nevét. Az öreg hős azonban lovaglóstörővel Czetz felé mutatott, ki ádáz pusztítással űzte maga előtt az osztrákokat...” (Armenia, 3 évf., 1889, 164–165. o.)

Czetz János a szabadságharc legfiatalabb tábornoka, aki argentinai emigrációba kényszerült, a későbbiekben is érdemeket szerzett a magyar névnek. Erről tanúskodik a Buenos Airesben tiszteletére felállított emlékszobor is. Törös Tivadar Armeniában megjelent cikke nyomán merülhetett fel Szongott Kristóf főszerkesztőben a gondolat, majd ötlet, hogy az emigrációban élő tábornokkal felvegye a kapcsolatot. Erről maga Szongott a következőképpen számol be: „Csekélységem volt az, ki a múlt század kilencvenes évek elején (akkor kívülem alig tudta valaki, hogy hol tartózkodik) magyar levelet intéztem a halhatatlan érdemű tábornokhoz, melyben arra kértem, hogy tisztelje meg nagybecsű dolgozataival folyóiratomat... És íme! A nagynevű tábornok, levelemre nemcsak hibátlan magyarsággal írott magyar levéllel válaszolt, hanem igen érdekes cikket is csatolt.” (Armenia, 17 évf., 1903, 2. o.)

Irodalmi és közéleti munkássága révén a százötven éve született Törös Tivadar személyében egy olyan egyéniség alakja elevenedik meg előttünk, aki őseinek nemes hagyományait napjainak valóságaival ötvözve, a múlt és jelen eseményeit felmutatva kereste a művészi megnyilatkozás lehetőségeit, hogy népe, szülőföldje és hazája iránti szeretetéről tegyen tanúbizonyságot.

Czirják Árpád

Vízözön, vérözön

(Tallózás az Erdélyi magyar breviáriumból)

Petőfi intelme mindmáig időszerű: „Habár fölül a gálya, / S alúl a víznek árja, / Azért a víz az úr!” Emlékszünk jó néhány árvízre, a kiáradt folyók szörnyű pusztításaira. A folyók mentén lakók gyakran visszaidézik élményeiket: hogyan emelkedett óráról órára a víz, hogyan erősítették az elázott partokat, hogyan menekült a lakosság, mi minden veszett el, ment tönkre.

A Bibliában még ezeknél az áradásoknál is nagyobb katasztrófáról olvashatunk. A vízözönben minden élőlény elpusztult, csak a Noé bárkájára felkapaszkodók maradtak életben. A világ valamennyi népének hagyományában megmaradt a vízözön emléke. A Biblia nem mesét mond, legfeljebb meseszerűen mondja el a történeteket. Mint tudjuk, az Úr kijelentette, hogy a vízözönhöz hasonló világméretű katasztrófa nem lesz többé, de azt nem ígérte, hogy helyenként és időnként árvizek, belvizek nem veszélyeztetik az emberek életét.

A vízözönnél félelmetesebb a vérözön, ami most árasztja el az emberiség őshazáját, a Tigris és az Eufrátesz vidékét, Irak területét. A világ karba tett kézzel nézi, hogy Amerika, a világrendőr szerepében tetszelgő szuperhatalom, hogyan bombázza a szuverén ország városait, gyilkolja azoknak védtelen polgárait. És mindez a demokrácia égisze alatt történik. Mindenáron fel kell szabadítani az elnyomott iraki népet, még akkor is, ha az nem akar felszabadulni – hangzik a harcias jelszó. Irak nem akar felszabadulni, mert tudja, hogy a politikai diktatúrát a gazdasági elnyomás követi.(...)

Ne álljunk meg a vérben úszó ország határánál, menjünk tovább, egészen az Ararát hegyéig, ahol a hagyomány szerint Noé bárkája a vízözön után kikötött. Alig száz évvel ezelőtt itt is vérözön hömpölygött, Musza Dagh negyven napja alatt az örmények százezreit gyilkolták le a törökök. Erdély örmény szülöttjének emléke indítsa az örmény nép tragédiája iránti együttérzésre. Jó lenne, ha az Úr ismét szólna, korábbi kinyilatkoztatását kiegészítené, mondván: nem lesz többé vérözön.

Fogolyán András Vilmos, Andreas Phokolean mechitarista szerzetes, magyar művek örmény fordítója 1916. december 6-án született Sepsiszentgyörgyön. A mechitarista szerzetesrend célja a katolikus vallás terjesztése és ápolása az örmények között, főképpen az ifjúság nevelése és a jó sajtó terjesztése által. Számos örmény kéziratot gyűjtöttek össze, és saját nyomdájukban számos örmény könyvet adtak ki. Érdemeik elismerésül VII. Pius pápa a rend általános apátjának érseki címet adott. Fogolyán András Vilmos a velencei mechitarista szemináriumban, majd a római bencés egyetemen tanult. Élete nagyobbik részét a velencei San Lazzaro-sziget mechitarista kolostorában töltötte. 1946-tól a *Mechitarista Család* című lapot szerkesztette, később *Örmény család* címmel.

Az *Egri csillagok* (1962), *Az ember tragédiája* (1966) és *A Pál utcai fiúk* örmény fordítója volt. 1976. május 3-án hunyt el Velencében.

Pavlov Boris

Eleméri nemesség

(3. rész)

Kiss Ágostonné, Anna Elemérre érkezése egy új korszakot nyitott a helyi társadalom életében. Iskolázott, aranyos és szorgalmas volt, gyorsan megtetszett a házbelieknek is, különösen a kisegítő személyzetnek, akiket a szigorú és pedáns Wolff Krisztina irányított. A fiatal háziasszony és Krisztina között barátság és jó együttműködés jött létre a háztartás vezetésének minden kérdésében. Soha sem rivalizáltak egymással. Az első naptól kezdve Anna nagy figyelmet szentelt férjének és igyekezett, hogy megteremtse új otthonában a családi melegséget. Ez sikerült is neki, a kastély a vármegye kulturális életének legismertebb személyiségeivel telt meg. Nagy figyelmet szentelt a zenének is. A korabeliek örömmel emlékeztek vissza híres zenei estjeire az eleméri kastély nagytermében. Minden második csütörtökön jöttek össze a zenekedvelők és élvezték Anna szolisztikus koncertjeit. Gyönyörűen kísért zongorán anyósa ezeken az esteken. Híres hegedűsök, költők és más énekesek is részt vettek ezeken az esteken.

1795 őszének kezdetén Anna és Ágoston kezdeményére megalapították a fiú énekkart, amely később „Eleméri sárgarigó” néven vált híressé, valamint támogatásukkal és eszközök adományozásával megindult az első becskerei középiskola felépítése is.

Ezen időben az öreg Kiss Izsákkal egy baleset történt. A Tisza közelében egy vaddisznó vadászaton Kiss Izsákot megtámadta egy sebesült vadkan és a meglepett vadász komoly sérülést szen-

vedett. Szerencsére gyorsan odaértek a többiek és az utolsó pillanatban lelőtték a vadat. Később, a szerencsétlenség helyszínén egy gúla alakú követ helyeztek el, melynek felirata emlékeztetett a balesetre. A karácsonyi ünnepek előtt a falu német részének vezetői kihallgatást kértek Ágostontól. Előterjesztették indokolt kérelmüket, mely szerint szeretnének különválni egy önálló községbe. Megkérték Ágostont, hogy kérvényüket támogassa a hatóságoknál, amelyet írásban is előterjesztettek. Tudva, hogy a nemesség nagyrészt a német családoktól függött, Ágoston megtartotta ígéretét és maga is ajánlotta Torontál vármegyének a kérelem elfogadását.

1797-ben, két év múlva került sor Alsó Elemér, vagy Német Elemér elnevezéssel a kérelem teljesítése.

Beköszöntött az új 1796-os év. Az öreg Kiss Izsák egészsége hirtelen rosszabbra fordult. A családi orvos, Snajder konzíliumot hívott össze, majd a családot értesítették, hogy a beteg állapota menthetetlen. 1796. január 4-én hajnalban Kiss Izsák – felesége karjai között – elhunyt. A szomorú hír pillanatok alatt bejárta az egész falut. A kastély előtt összegyűlt a helybeliek delegációja, dél körül megérkeztek a Lázár család tagjai is. A halottat átszállították Újvidékre, ahol Izsák kérésére eltemették a katolikus temető örmény részében, a családi sírban.

Izsák halála után valamennyi munka Ágostonra maradt. Nagy segítsége volt az anyja és a felesége, akik a kastély háztartását vezették. A sok kereskedel-

mi tárgyalás és szerződéskötés miatt a fiatal Izsáknak sokat kellett utaznia még külföldre is. Egyik ilyen egy olasz üzleti út volt, 1796–1797-ben. Azokban az években a francia katonaság a Rajna folyón keresztül behatolt Németországba és utána az Alpokon keresztül Olaszországba. A Napóleon elleni háborúban Ausztria csak veszteségeket szenvedett. Az ausztriai katonaság szükségletei ellátásában egyik gazdasági partnere Elemér volt. A kibérelt pusztákról Sopron közelében Ágoston a jószágokat áthajtatta Bécsbe, valamint a szerződés szerinti további területekre.

Egyidejűleg az új kastély építési munkálatai gyorsan haladtak. A nyár közepén befejeződött a földszint építése és megkezdődött az emeletek építése. Egyidejűleg kissé megváltozott a kastély terve. Ágoston – anyja kérésére – az első emeleti egyik teremből egy családi kápolnát alakított ki, s egy ismeretlen temesvári festőtől megrendelték Szent Augustin képét is.

A tanév elején megtartották a közép-bánati tanítók gyűlését az eleméri szerb iskola termében, majd felkeresték a Kiss kúriát is. Ágoston és édesanyja előtt ismertették a jelen állapot hiányait: korszerű iskolai felszerelés és könyvek kelletek a könyvtárnak. Szóba került az is, hogy az eleméri iskola az egyik legrégebbi iskola Bánátban, amelyet 1772-ben alapítottak 13 tanuló számára. Ágostonék megajándékozták a delegáció tagjait, a helybeli tanító pedig pénzübeli támogatást kapott a felszerelések és könyvek megvásárlásához.

1796 december elején Ágoston a feleségével elutazott Budapestre, majd Bécsbe, ahol megvárták az új esztendő beköszöntét. A budapesti utazást a régi kereskedelmi kapcsolatok felújítása és a

budapesti örményekkel való közelebbi kapcsolat kialakítása miatt szervezték. Néhány örmény, akik nagy befolyással bírtak a gazdasági életre, biztosította Ágostont a korábbi kereskedelmi kapcsolatok szélesítésében, bővítésében. De látogatást tettek ismert politikusoknál, egyházi személyeknél is. A karácsonyt a pár a közeli barát Majerhof családdal töltötték.

Budapestet elhagyva Ágoston és felesége az új, 1797-es évet az euforikus hangulatban lévő öreg Bécsben várta. Temesvári barátjának Ágoston ezt írta: „Nem lehet leírni ezt a hangulatot, tele jó kedvvel, ihlettel, érzellemmel. Mind ezt csak Bécs tudja nyújtani.”

1797 január első napjaiban Ágoston és Anna visszautaztak Elemérre.

A becskerei Magdics Ádám pap jegyzeteiből megtudhattuk, hogy abban az évben a tavasz esős és szeles volt. A talajvizek miatt a földek víz alatt álltak, ezért késtek a mezőgazdasági munkák. Minden igyekezet sikertelennek mutatkozott, hogy a talajvizet elvezessék a közeli tavakba. Ágoston minden nap körüljárta a földeket és irányította a munkálatokat. A rászorult családoknak anyagi segítséget nyújtott és egyidejűleg csökkentette a kötelezettségeiket. Magdics pap írása szerint a víz gyorsan visszahúzódott és a tavaszi vetés sikeresen végződött.

1797-es év legfontosabb eseménye az önálló német község elismerése és a Torontál vármegye díjért küzdő kardvívók versenye volt.

Augusztus 28-án, Szent Augustin napján ünnepelték az önálló német község létrejöttét, amelyet különös körültekintéssel készítettek elő két éven keresztül. Az ünnepségek három napig tartottak. Hogy mennyire volt fontos

ez az esemény az érintettek számára, a leginkább az azóta is ismert mondással érzékeltethető: „Készül, mint a község kinevezése.”

A korabeli írásokból megtudhatjuk: „A nap harangszóra virradt, mely az ünnepi hangulatban lévő emberek lelkében meghatódottságot idézett elő.” Az ünnepi szentmise és Magdics pap szentbeszéde után, aki ezt az eseményt Isten szándékának nyilvánította. A faluból tömegek indultak az új község felé. A ki-díszített község háza előtt az összegyűlt népet az új község elnöke üdvözölte. Ezután az emberek a Kiss nemesi kúriához vonultak és átadták Ágostonnak a haláljukat kinyilvánító köszönőleveleket. A helybeli vendéglőben műsoros estre került sor, majd még két napig tartott az örömnappal.

Ágoston, míg Franciaországban tartózkodott, megszerette a kardvívást, melyet évtizedekig gyakorolt. Mint a Torontál vármegyei kardvívó klub elnöke, Eleméren egy nemzetközi versenyt rendezett, melyre meghívta kora leghíresebb kardvívóit. A verseny szeptember 4–5-én zajlott le a kúria parkja kijelölt részén, e sport nagyszámú kedvelőinek jelenlétében. A győztesek a budapesti, szegedi és temesvári versenyzők közül kerültek ki. A Torontál vármegyei versenyzők közül egyedül Kiss Ágoston kapott díjat.

Az esős tavasz és a mezőgazdasági munkák késése után az ősz Elemér lakosainak nagy örömet hozott. Mint egyik előző évben sem, most gazdagon termett a szőlő, így kiváló borral teltek meg a falusi pincék hordói.

1797 október elején tartották Eleméren a Torontál vármegyei nagybirtokosok gyűlését, amelyen majdnem valamennyien jelen voltak. A tanácskozás

témája a múlt emlékeinek megmentése volt. A kezdeményezés Ágostontól indult ki, aki ismert volt arról, hogy védelmezte a műemlékeket. Anyagiilag támogatta az aracsai bazilika restaurálását, ahol éveken keresztül ásatásokat is végeztet. Az ő archeológiai gyűjteménye híres volt egész Magyarországon. Ágoston megszervezte Elemér környezetének megtekintését is. A három napos tanácskozás egyik eredménye lett a Torontál vármegyei kulturális műemlékek védelmére létrehozott alapítvány létrehozása.

Október közepén, Eleméren – nagy figyelem kíséretében – vadászkutyák versenyére került sor. A zsűri előtt kb. 50 kutya jelent meg. A versenyen a kutyák bemutatták, miként tudják gazdáik betanult parancsait teljesíteni. A vadász-társaság nagy díját Ágoston kedvence, Neron kapta.

1797 tele gyorsan beköszöntött. Már december elsején kiadós hó esett, s vastag jégtakaró borította a nagy „Sziget” területét is. Mint az előző években is, Ágoston kihasználta az alkalmat, hogy megrendezze a tradicionális „Téli találkozó” rendezvényt. Az első napon, a hideg, de napos december 7-én kezdődött az egyfogatos és kétfogatos hófogatok versenye Elemér és Becskerek között. Több mint 30 gyönyörű hófogatot vett részt, melyeket, mint a vihar, a vármegye legjobb lovai húzták. Ez a rendezvény nagy örömet hozott a házigazdának. Kétszeres győzelmet vitt el Bernárd József, az istálló egyik mestere, aki a pénzdíjat és a nagy ezüst díjat Ágoston feleségétől, a verseny rendezőjétől vehette át. Este, a becskerei Kaszinó nagytermében ünnepélyes vacsorát rendeztek s hajnalig tartott a mulatság.

1797 karácsonya jelentős emléket

hagyott nemcsak Elemér, de Becskerek lakosaiban is. A becskerei templom ünnepi szentmiséjére egynéhány hófogatot indult Elemérről. Minden fogaton gazdagon díszített karácsonyfa volt. A sort Ágoston anyja, Mária fogata vezette.

A szentmise alatt a fogatok félkörben álltak a város központjában lévő nagy téren. A rengeteg különféle színű lámpa fokozta az ünnepi hangulatot. Az eleméri vendégek hazahatást váltott ki, ugyanis mindegyik hófogatról világító rakéta repült a magasba.

1797–1798 téli hónapjaiban a Kiss család Eleméren tartózkodott. Ágoston édesanyja különféle háztartási tanfolya-

mokat rendezett a fiatal eleméri lányok számára, míg felesége, Anna a híres zenészeket és költőket fogadta a kúriában minden csütörtökön. Ágoston a birtokán bevezetendő új mezőgazdasági módszerek tanulmányozásával foglalkozott. A korai zöldségfélék termelése érdekében a melegágyak fejlesztésén tevékenykedett. A munkálatokat egy holland szakember vezette, akinek tervrajzait és tanácsait nagyszámú szakember valószínűleg meg. Az öreg kertészek meséje szerint, a melegágyak melegítését a birtok meleg víz forrásából vezetett vízzel oldották meg.

Folytatjuk

Ikrek havában született

Beszélgetés Csávossy Györggyel

A Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje kitüntetés vehette át március 7-én, Kolozsváron Csávossy György, a mezőgazdasági tudomány doktora, agrármérnök. A Magyar Köztársaság elnöke által adományozott kitüntetés szőlészeti kutatásaiért, az erdélyi borászat újjáélesztésében végzett tevékenységéért, illetve irodalmi munkásságáért kapta a jeles szakember.

Csávossy György

– Engedd meg, hogy régi barátságunk jogán tegezve tegyem fel kérdéseimet. Mivel magyarázod, hogy munkásságod kétarcú: ismert borászati szakember vagy, ugyanakkor a román és a magyar írószövetség tagja?

– Az Ikrek havában* születtem. Bár semmi bizonyíték nincs arra, hogy a

csillagok állása befolyásolná az ember hajlamait, s ezáltal munkásságát, az én esetemben ez a kettőség fennáll. Szerettem és eredményesen műveltem a szakmámat, tanítottam a középiskolától az egyetemig, szakkönyvek szerzője vagy társszerzője lettem, de ugyanakkor vonzott a művészet, a szépirodalom, közelebből a vers és a színműírás.

Őt szakkönyv megvalósulásában volt tevékeny részem, megjelent a Jó boroknak szép hazája, Erdély című monográfiám, amely közel harminc év munkája és kutatásai nyomán készült el, és amely Budapesten, a mezőgazdasági irodalom keretén belül „Az év szerzője” kitüntetést nyerte el 2002-ben. Őt verseskötetemet adták ki az évek során, az

utolsó, a Hervadás havában, 2006-ban jelent meg, és van két színművet tartalmazó kötetem. Tíz színdarabot írtam, nincs Erdélyben olyan magyar nyelvű színház, ahol ősbemutatóm ne lett volna, sőt fordításban a bukaresti Giulești Színház is előadta egyik darabomat. A tízediknek, egy zenés mesejátéknak, amelyet 2007-ben írtam, a próbái folyamatban vannak.

– Bár én, mint a reáltudományok művelője kevésbé hiszek a csillagok befolyásában, mégis megállapíthatom, hogy a te esetemben látszólag az Ikrek hatása érvényesült. Nem beszéltél viszont arról, hogy nemcsak szak- és szépirodalommal foglalkoztál, hanem, mint nemesítő, tehát a biológia törvényeinek ismerője, értékes szőlőfajtákat állítottál elő.

– Valóban az Ikrek sorsa beteljesedni látszik az én esetemben, de legalább annyira büszke vagyok két általam előállított új borfajtára, a Herkulesre, amellyel sikerült létrehoznom Közép-Erdély vörösborát, és a Nauszikára, amely bodzaillatával a Magyar Bor Akadémia elnöke szerint Közép-Európa legillatosabb bora.

A költészethez műzsa kell, lehet az szőke, barna, kék- vagy feketeszemű, de a leghűségesebb és a legihletőbb műzsa az esztétikai értékekkel és szépségével elbűvölő bor.

– Milyen érzésekkel fogadtad a magas magyar állami kitüntetést?

– A magyar művelődési élet egységes, nem ismer határokat. Erdély több jeles alkotója munkássága révén gazdagította a magyar kultúrát. Gondoljunk csak a Holnaposokra, akikre ezekben a napokban emlékezünk. Az anyaország a mostani érdemrendek átadásával az Erdélyben tevékenykedő alkotókat tün-

eti ki. Hálásan fogadjuk a ránk háruló figyelmet és viszonzásul azt ígérhetjük, hogy a továbbiakban is, amíg Isten éltet, minden tehetségünkkel a magyar művelődés gazdagítását fogjuk szolgálni. A kitüntetésért járó köszönetem kifejezésül következzen az alábbi vers, melyet az érdemrend átvételekor mondtam el.

Maradj

Maradj itt: ősszel a magot elszórhatod.
Maradj, kéri a kegyelet,
legyen ki szülőt eltemet.
Maradj, öleld e gyermeked térdeden, ősi neveket taníts neki, s ha egyebet nem tudsz, légy nyíl,
mely utat híven mutat
a cél felé,
bár villám hasíthat belé.
Maradj, nézd néped néma száját,
a költészet úrvacsoráját
ki osztja szét?
Maradj, mert eljön az a reggel,
mikor kikotrod a hamut,
huzathoz nyitod a zsálot,
mosdáshoz hordasz szűz vizet
és meggyújtod az új tüzet.

*Rákérdeztem Csávossy Györgyre, szerrinte mi jellemzi az Ikreket: Kettősség, jó férjek és odaadó szeretők. Tudományos alkat és művészeteknek hódoló bohém. Optimisták, jó humoruk van, sokszor csipkelődő nyelvűek, a párbeszédet főleg férfi és nő között, egy bizonyos fokig párbajnak is fogják fel, amelyben egy jó poén az ellenfél mellé nyén ütő találat.

Dvoracsek Ágoston
(internet – 2009. 03.08.)

Építsük az Úr útjait

(Mk. 1,1-8.)

Az ember sok mindent alkot életében, házakat és templomokat emel, civilizációs eszközöket feltalál és utakat épít. Az utak szerepének fontosságát mindenki tudja, közlekedés nélkül megbénul a lét, nincs szélesebb emberi kapcsolat. A kultúrtörténelem lapjain mindezek ellenére az utak kevés méltatást kapnak. Nélkülözhetetlenségük akkor ötlük szembe, ha nincsenek. Képzeld el a kontinensek újkori történelmét vasútvonalak és autópályák, vagy csupán a hegyi lakók életét a házaikat, tanyáikat egymáshoz fűző ösvények nélkül.

Minden útnak – összekötő szerepe mellett – célja is van.

Lukács Béla, a 19. század jeles államférfija, akit 1848-ban csecsemőként mentett ki dajkájára a családját elpusztító zalatnai vérfürdőből, tudta, hogy a békéhez nemcsak a lelkek közötti, de a térben megépített utak is szükségesek. Ezért létesített vasútvonalat és műutat a Mócvidéken, hogy az elmaradt tájat bekapcsolja az ország vérkeringésébe.

Egyházi hírlevél

Az örmény katolikus templomban (Budapest XI., Orlay u 6.) a szentmisek minden vasárnap délután 16 óra 30 perctől kezdődnek:

április 5.	örmény nyelvű
április 12.	örmény nyelvű
április 19.	magyar nyelvű
április 24. 17.00	genocidiumi mise örmény nyelven
április 26.	örmény nyelvű

Tisztelettel és szeretettel hívom a kedves testvéreket az örmény liturgiákra.

Fülöp Ákos, adminisztrátor

Az utak azért vannak, hogy végigjárjuk őket. Hogy valakihez eljuthassunk, hogy valaki eljuthasson hozzánk.

A megváltás történelmi folyamatában az első utat készítő, az Úr előtt járó, bűnbánati kereszteléssel Neki utat taposó, a vértanúhalált halt Keresztelő Szent János volt. Jézus tanításainak befogadásához az ő fellépése is döntően hozzájárult. Izajás szavai szerint a göröngyös utat simává tette, hogy minden ember megláthassa Isten üdvösségét.

Nekünk, egyszerű, mai embereknek úgy tűnik, nem adatott meg az a történelmi helyzet, hogy utat építsünk a Megváltónak, úgy, mint a Keresztelőnek. Vajon így van ez valóban?

Nem tapasztaljuk-e nap, mint nap, hogy számos embertársunk elszigetelten él? Nem keresi és így nem is találja meg a Krisztushoz vezető ösvényt. Építünk-e mi utat az Úrnak ismerőseink, barátaink, családtagjaink számára, hogy eljuthassanak a legfontosabb célhoz? Megvan-e bennünk az útépítő hite, kitartása, mikor omlások és szakadékok világában kell járható talajt, összekötő hidakat teremtenünk? Feltör-e bennünk a költő fájdalom felismerése: „Óh, jaj, az út lélektől lélekig!” Mikor hidaljuk át a jeges úrt szülő és gyermek, házastársak, testvérek és szomszédok között a napi lótas-futás pillanatnyi megállóhelyén? Odadobjuk-e a biztató szót, a szeretet mentőövét a magányban fuldoklóknak?

A mai társadalom pusztaságában így építenénk utat az Úrnak.

2002. XII. 8.

Csávossy György, régi munkatársunk (A szerző „Hív a harang” a Mentor Kiadónál 2009-ben megjelent kötetéből.)

Poósz Lóránd

Az örmény népiertásról és erdélyi visszhangjáról

Attól kezdve, hogy az ősi örmény területek nagy része a 14. század folyamán török uralom alá került, a keresztény örmény kisebbség folyamatosan hivatalos diszkriminációnak volt kitéve (pl. speciálisan kivetett adók, anyanyelvhasználat tiltása). Ennek ellenére a Birodalom örmény népessége, eltekintve a cserkesz és kurd hordák támadásaitól, viszonylagos békében élt egészen addig, amíg a 19. század második felére a Birodalom egyre fokozódó gazdasági és politikai válsága merőben új helyzet elé állította a törököket, és ezáltal – a növekvő feszültség és gyűlölködés révén – a törökországi örményeket is.

Ahhoz, hogy megérthessük, miként vezetett a kor által örmény kérdésként ismert politikai dilemma néhány évtized alatt több mint másfél millió ember halálához, legalábbis az 1878-as San Stefanó-i békéig, illetve berlini kongresszusig kell visszamennünk. Ezek keretében az oroszokkal szemben háborút vesztett Török Birodalom a többi hatalom előtt kötelezte magát a területén élő örmények védelmére a cserkeszekkel és kurdokkal szemben, az általános vallásszabadság bevezetésére, valamint arra, hogy folyamatosan tájékoztatja a konferencia résztvevőit az örmények helyzetéről. Ugyanakkor – a keleti kérdéshez való addigi viszonyulásukkal összhangban – a nyugati hatalmak, kiváltképpen Anglia, mindenképpen igyekeztek megmenteni az egykor erős Török Birodalmat a növekvő orosz expanzióval szemben, ennek érdekében

Berlinben elérték, hogy az orosz csapatokat azonnal vonják ki a törökországi örmény területekről. Többek között ennek következménye az örményeket érintő pontok ignorálása, az örmény kérdés fokozatos elsikkadása a kongresszust követő időszakban.

Míndeközben II. Abdul Hamid szultán továbbra is következetesen csorbította az örmények jogait, betiltotta lapjait, összejöveteleiket, török reguláris és kurd szabadcsapatokat szervezett és fegyverzett fel a védtelen örmény lakosság terrorizálására, mire azok csupán protestálással és illegális szervezkedéssel tudtak válaszolni, ugyanakkor sem az európai országok frissen létesített külképviseletei, sem a keresztény misszionáriusok nem voltak képesek érdemlegesen változtatni a helyzeten. Az örményekkel szemben alkalmazott erőszak 1894 és 1896 között tetőzött először, hozzávetőlegesen 2–300 000 örmény halálát okozva (az áldozatok számát illetően eltérő becslések is napvilágot láttak, sőt egyes források orosz csapatoknak tulajdonítják a megszárlásokat). A pogromok mellett a törökök erőszakos térítéshez is folyamodtak, elpusztítva vagy mecsetté alakítva keresztény templomok százait. Ezek az események – a konzulátusok és misszionáriusok jelentései révén – újra a hatalmak perspektívájába tolták az örmény kérdést.

A 20. század első éveiben aztán jobbra fordulni látszott a törökországi örmények sorsa. Az Egység és Haladás

Pártja (rövidített török néven Ittihad, más néven ifjútörökök) révén reformmozgalom indult az ország modernizálásáért és az 1877-ben felfüggesztett alkotmány újbóli hatályba helyezéséért, utóbbit 1908-ban az ifjútörökök meg is valósították. Ezzel párhuzamosan az örmények helyzete is javult, visszakapták alapvető jogaikat, ez az állapot azonban átmenetinek bizonyult, mivel az örményeknek végig kellett nézniük, hogyan válik hatalomra kerülése – az 1913-as katonai puccs során az ifjútörökök radikális oldala veszi át a hatalmat – után rövid idővel a (török viszonylatban) liberális, demokratikus ifjútörök mozgalom sovíniszta, kereszténygyűlölő pártja. Már 1909-ben újabb pogromokra kerül sor, melyeknek Kilikiában 20–30 ezer örmény esik áldozatul. Ezek után a Talaat és Enver pasákból valamint Dzsemál bégből álló triumvirátus hozzáfogott, hogy megvalósítsa célját: egy homogén, kisebbségektől és keresztényektől mentes török államot.

Erre a török kormánynak váratlan lehetőséget jelentett a kirobbanó háború. A hidegfejű ifjútörök vezetők tisztában voltak azzal, hogy a háború forgatógáiban a nemzetközi diplomácia és közvélemény várhatóan nem tulajdonít majd akkora jelentőséget egy másodrendű hatalom területén végbemenő öldöklésnek, mint békeidőben. Ebből a szempontból még inkább a törököknek kedvezett, hogy a háború egyre szélesedett, egyre több országot sodorva magával. A háború kezdetére a német-török kapcsolatok meglehetősen szorosra fűződtek, ami abban is megnyilvánult, hogy a németek kezében volt a török gazdaság és hadsereg feletti tényleges ellenőrzés. Senkit nem lepett meg tehát, amikor 1914. október 29-én Törökország

a központi hatalmak oldalán belépett a háborúba. Arról azonban, ami fél évvel később, Gallipoli után kezdődött a frontvonalakon túl, az ország belsejében, kevesen értesültek.

1915. április 24-én – pontosabban az előző nap éjjelén – Isztambulban le tartóztattak mintegy 800 törökországi örmény vezetőt és értelmiségit. Ezzel vette kezdetét az emberi ésszel nehezen felfogható számítással, kegyetlenséggel és – nem utolsósorban – hatékonysággal véghezvitt irtó hadjárat és megszárlás, amelynek során a 2–2,5 milliónyi törökországi örménységből mintegy másfél milliót pusztítottak el fegyverrel, vagy éhezettek, szomjaztattak halálra, útban a deportálások célja, a Der el Zor sivatag fele. (Jellemző a török vezetők cinizmusára, hogy lőszert hiányában egyszerűen a sivatagra bízták a szerencsétlenek sorsát, miközben válogatott kegyetlenkedéseknek tették ki őket.)

Bár a török kormány jó néhány ürügyet kreált az örmények megbüntetésére, a világ közvéleménye előtt semmiképpen sem tudott volna egy ilyen mértékű pusztítást igazolni. Ezen túlmenően, figyelembe véve, hogy az örmények kiirtása államférfiak által előre megtervezett forgatókönyv szerint ment végbe, következtethetünk arra is, hogy gondoltak a hírek áramlásának megakadályozására, és a bizonyítékkértékű dokumentumok megsemmisítésére, illetve biztonságba helyezésére. Nem riadtak vissza amerikai konzulok megfélemlítésétől sem, mint kiderül Jesse Jackson aleppói konzul 1915. augusztus 3-án kelt leveléből. William Prickett oxfordi tanár pedig magánutazóként ötnapos vonatútja során azzal szembesült, hogy a vonat ablakai fehérre voltak festve,

hogy ne lehessen kilátni, ami a törökök részéről nagyfokú előrelátásra és tudatosságra enged következtetni.

A biztonsági intézkedések ellenére a megszárlások híre gyorsan átszivárgott Törökország határain túlra. Az 1915-öt megelőző irtó hadjáratok során a Török Birodalomba akkreditált brit és francia konzulok több ízben is tájékoztatták hazájukat a történésekről. 1915-re az Antant országainak képviselői már elhagyták az országot, így 1915 és 1917, az Egyesült Államok hadba lépése között a népiirtás híre elsősorban két, egymástól lényegében független forrás által jutott el a nyugati országokba: a Török Birodalom területén missziós munkát folytató, többnyire amerikai egyházi személyektől, valamint az Egyesült Államok törökországi külképviseleteitől. Ez időben amerikai konzulátus működött Konstantinápolyban, Adrianopolban, Szmirnában, Samsunban, Trebizondban, Kharputban, Mersinben, Aleppóban, Beirútban, Damaszkuszban, valamint Bagdadban, tehát 11 nagyvárosban. A misszionáriusok beszámolóí összesen öt vilajetből érkeztek, úgymint Sivas, Bitlis, Marash, Adana és Konya. A 19. század végén a Török Birodalomban kb. 145 amerikai misszionárius tevékenykedett. 1915 és 1921 között Henry Morgenthau nagyköveten keresztül több mint 60 konzuli jelentés és 72, misszionáriusok illetve egyéb személyek által küldött beszámoló érkezett a washingtoni külügyminisztériumba (ezek aztán eljutottak Nagy-Britanniába is, ahol a brit propagandagépezet a központi hatalmak ellen próbálta felhasználni őket). A külképviseleteken és misszionáriusokon kívül Törökországban tevékenykedő tanítók, egészségügyi dolgozók,

egyszerű utazók is szemtanúként számoltak be a népiirtásról. 1915 nyarára tehát az Egyesült Államok és az Antant kormányai részletes információkkal rendelkeztek a történekről. A már említett Morgenthau mellett több államférfi és közéleti személyiség is beszámolt a kegyetlenkedésekről, vagy felemelte ellene a szavát: Arnold Toynbee, Henry Adams Gibbons, René Pinon, Anatole France, Albert Thomas, Johannes Lepsius, Armin Wegner, Heinrich Vierbücher, Fridtjof Nansen.

Az újságok tudósításai nyomán 1915 októberében ezrek vonultak New York utcáira a megszárlások ellen tüntetni, de az egész országban gyakoriak voltak a tüntetések. Londonban először Viscount Bryce hozott nyilvánosságra részleteket a népiirtással kapcsolatban, 1915 novemberében.

Ha a népiirtás hírének korabeli magyarországi elterjedtségét, illetve a megszárlások itthoni visszhangját vizsgáljuk, nem kerülhetjük meg akkori szövetségünk, Németország viszonyulását a kérdéshez, továbbá az esetleges felelősség, bűnrészesség kérdését. Számos forrás bizonyítja, hogy Berlin is időben értesült az eseményekről, ugyanakkor nyilvánvalóan nem állt érdekében, hogy egy „török belpolitikai esemény” éket verjen a két ország szövetségébe. Elképzelhető, hogy a törökországi német jelenlét révén Berlinben már jóval a népiirtás kezdete előtt számítottak erre, és fel voltak készülve az örmény nép feláldozására a várható háborús győzelem oltárán. Ezt látszanak igazolni von Bernstorff amerikai német nagykövet palástoló kijelentései, amelyekben 1915 szeptemberének végén pusztá agyszüleményeknek nevezi a Törökországból érkező híreket. 1916 végén azonban

már a német hadvezetés az, amely rábírja a törököket, hogy lemondjanak a szmirnai örmények elpusztításáról.

Bár a kaukázusi és kis-ázsiai térség (a Dardanelláktól eltekintve) kívül esett a nagyhatalmak fő érdeklődési körén, korántsem volt jelentéktelen. Egyes források szerint bizonyos német körök nem bánták volna, ha a kaukázusi népek ereje, szuverenitása kissé megtörik. Erre utal, hogy az események legfontosabb német tolmácsolójától, Johannes Lepsiustól hivatalos német körök igen rossz néven vették, hogy nem tartotta szem előtt a politikai érdekeket. Mindazonáltal Németország esetleges bűnrészességét máig homály fedi (amerikai lapok nyíltan vádolták kollaborációval a Törökországban állomásozó német egységeket, ezek a vádak azonban az ellenpropaganda eszközeinek is tekinthetők).

A Nyugaton tapasztalható fokozott érdeklődéshez képest a magyar közvéleményt és szakíró-társadalmat az utóbbi száz évben jószerével hidegen hagyta a múlt század első genocídiuma. Míg Nyugat-Európában, és kivált az Egyesült Államokban, könyvek, tanulmányok, cikkek ezrei jelentek meg – és jelennek meg azóta is, nem kizárólag örmény származással bírók tollából – a témáról, vagy annak egy adott aspektusáról, addig a magyar – és ezen belül az erdélyi magyar – közvélemény mintha még mindig immunis lenne az örmény népiirtás kérdésével szemben. (Kivételt képez néhány elszigetelten vagy szerzői kiadásban, sok évtizede megjelent könyv, pl. Korbuly Domokos: *Az örmény kérdés a magyar közvéleményben*, Budapest, 1942.) Még inkább figyelemreméltó ez a tény annak fényében, hogy a magyar nép, közvetve ugyan,

de kétszeresen is érintett az örményirtás ügyében: egyfelől a Kárpát-medence örmény kisebbsége révén, másfelől pedig annak okán, hogy az események idején, az első világháború foratagában Magyarország szövetségben állt Törökországgal.

Erre a viszonylagos közönyre, alulinformáltságra – részben, a magyarság egy részének hagyományos törökbarát beállítottsága mellett – pontosan az Osztrák-Magyar Monarchia első világháborús részvétele, illetve a török szövetség adhat magyarázatot. A háborús cenzúra ugyanis fenntartotta magának a jogot, hogy a háborús eseményekhez közvetlenül kapcsolódó hírek mellett más, az osztrák-magyar hadi érdekekhez egyáltalán nem, vagy csak érintőlegesen kapcsolódó hírek nyilvánosságra jutását is megakadályozza. Arról, hogy mennyiben befolyásolta a háborús cenzúra az 1915-től kezdődő törökországi vérengzések hírének eljutását a közvéleményhez, valamelyest képet alkothatunk a korábbi pogromok erdélyi sajtóban való előfordulási gyakorisága alapján.

A kolozsvári *Ellenzék* című napilap az 1894-96-os történéseket gyakran és részletesen kommentálja. Az első hír 1895. október 1-én jelenik meg, és ettől kezdve december végéig 47 cikknek témája a törökországi helyzet, melyek közül jó néhány címlapra került, három pedig vezércikként jelenik meg. A hírek forrása többnyire Budapest, de előfordulnak Berlinből, vagy egyenesen Konstantinápolyból érkező híradások is. A kezdeti hírek az örmények konstantinápolyi felkeléséről szólnak, sőt törökök meggyilkolásáról is szó esik. Azok a hírek, melyek török részről érkeztek, természetesen az örményeket teszik

felelőssé mindenért, ugyanakkor a híradások alapján körvonalazódnak látszik egy olyan felkelés, melynek részvevői között az örményeken kívül szultánellenes törökök is szerepelnek, szó esik az – ekkor még (pozitív értelemben) reformpártinak nevezhető – ifjútörökök üldözéséről is. A lap tehát az eseményeket részben etnikai, részben társadalmi eredetűnek tünteti fel, és forradalomról beszél. Az örmények gyilkolásáról szóló hírek kezdetben többé-kevésbé megérdemelt büntetésként vannak beállítva, aztán október közepe táján megjelennek az ország belsejében élő örmények tömeges irtásáról szóló hírek, melyekről a Reuters tudósít. Összesen 12 cikkben esik szó a kelet-törökországi örmények vesztéséről. Az eseményekben a kor szemmel láthatóan az évtizedek óta húzódozó keleti kérdés újabb aspektusát látja. Jellemző a kérdés jelentőségének megítélésére, hogy az örményeket és a velük történeteket a „keleti kérdés” esszenciájaként tárgyalja, és a francia revans-törékvesséssel együtt a kor Európájának két legfőbb politikai gócpontjaként említi, amelyek szorosan összefüggnek egymással. Az 1895. november 9-i számában a lap ezt írja: „A török-, örmény-, muszka-, angol konfliktustól féltik Európát, amelybe majd valamennyi hatalom belebonyolódik és lesz világháború.”

Az 1909. áprilisi eseményeket a szintén kolozsvári *Ujság* című napilap hasonlóan részletesen kommentálja. Ez év április 16-tól május 6-ig 21 cikk szól a törökországi történésekről. Ezekben a lap kimerítően foglalkozik azzal a belpolitikai zűrzavarral, amellyel az ország küzdött, az alkotmányválsággal és az ifjútörök-ellenes megmozdulásokkal, illetve ezzel párhuzar-

mosan latolgatja az események lehetséges európai kihatását is. Az április 17-iki számban a lap vezércikkben tárgyalja a válságot, a polgárháború-közeli helyzetet azzal magyarázván, hogy a török nép nem rendelkezik alkotmányos hagyománnyal. Ugyan ebben a számban esik szó először az örményekről, a cikk szerint a Bervina nevű helységben egy örmény megölt egy mohamedánt, mire a törökök az örmények ellen fordultak, s megöltek közülük többeket. E szám rövidhírei között szerepel az a hír is, miszerint „Adanában az összes kereskedőt kifosztották”, ami örményekre történő utalásként értelmezhető, viszont a történetek ismeretében enyhe verziója a valóságnak. A másnapi számban jóval árnyaltabb, realitásabb képet kapunk a történetekről, a lap már „örmények mézárólásáról” ír, az áldozatok számát – a forrásokhoz igazodóan – 400-ra vagy 4000-re becsüli, ami híven tükrözi a történetek átláthatatlanságát. Ugyanakkor – mint egy kommentárból kitűnik –, az újságíró tisztában van azzal, hogy a hivatalos jelentések az áldozatok valószínű számának csak töredékét vallják be. A hírek szerint az áldozatok között volt két amerikai lelkész is, valamint ezekben a számokban olvashatók először a Talaat és Enver nevek.

1915-ben a magyarországi, és ezen belül az erdélyi sajtót illetően mindenképpen beigazolódnak látszik a törökök vélhető előrelátása, ugyanis 1915 tavaszán és nyarán a népiattal párhuzamosan több kiemelt fontosságú háborús esemény történt, vagy volt éppen folyamatban. Az év májusának első felében a gorlicei áttörés, a hónap vége felé pedig Olaszország „árulása”, majd a megnyíló olasz frontvonal tölti be

szinte teljesen a lapok hasábjait. Nem hiányoznak a Törökországról szóló hírek sem, ezek azonban többnyire a Dardanellák márciustól decemberig tartó ostromára, valamint, elvétve, a kaukázusi és a mezopotámiai frontra vonatkoznak.

Az *Ujság* és kivált az *Ellenzék* 1915-ös számainak tanulmányozva azonnal szembevetődik, hogy csak pozitív kimenetelű harctéri hírek fordulnak elő, sikertelenségről egyetlen esetben sem esik szó. Ugyanígy a szövetségeseikről is kizárólag szuperlatívuszokban írnak: a németek Európa legcivilizáltabb népe, ők rendelkeznek a világ legzseniálisabb hadseregével, a törökök pedig „a szövetségünkben küzdő és vérző testvérek”. Nehéz választ adni arra a kérdésre, hogy ez mennyiben független és őszinte véleménye az újságíróknak, avagy mennyiben a cenzúra eredménye. A háborús cenzúra természetesen minden hadviselő ország sajtójának szabadságát korlátozta, az *Ellenzék*ben is történetek erre utalások, sőt több alkalommal felhívásban közölte a lap, hogy „amennyire a cenzúra megengedte, igyekezett mindig csak igaz híreket hozni a háborús eseményekről”. Mindezek után elmondható, hogy a kolozsvári sajtóban sem 1915-ben, sem az azt követő háborús években egyáltalán nem esik szó az örmény nép pusztulásáról.

Az első említés 1918-ból való, amikor az általános békeremények hatására csökkent a cenzúra mértéke. Ez év júliusában az *Ellenzék* még örmény-török háborúról tudósít, megállapítva, hogy „az örmény-török viszony folyton rosszabb és rosszabb lesz” (a hír Berlinből érkezett). Egy, október közepén Bécsből érkezett, Törökország háború utáni sorsát taglaló tudósítás végén található

megjegyzés azonban már nevével nevezi a dolgokat: „Enver pasa nem kerülheti ki büntetését az örmények között rendezett mézárólásokért.” A lap tehát úgy ír a mézárólásokról, mintha azok ténye köztudott lenne, nem kell – vagy még mindig nem lehet – magyarázatot fűzni hozzá.

Erdély román megszállásával, a cenzúra román kézbe kerülésével bár a cenzúra általánosságban erősödik, az örmények sorsáról való tudósításoknak nincs többé ilyen jellegű akadály (később hónapokra megszűnik az összeköttetés Budapestről, az erdélyi magyar lapok saját tudósítóik mellett a romániai és egyéb külföldi lapokra támaszkodnak). Ennek hatására 1919-ben már több cikkben is találunk utalást a történetekre (pl. a száműzött örmények hazatéréséről szóló márciusi hír), de nem fordul elő egyetlen olyan írás sem, amely ismertné az évekkel korábban kezdődött, de akkor még véget nem ért mézárólásokat. Ez részben magyarázható az éledő békereményekkel és azzal, hogy az embereknek elégük lett a vérrel átitatott újsághírekből.

Mindent összevetve, az 1919-es évben is csak néhány rövid említést találunk a törökországi örménygyilkolásokról, melyek azonban igazolják a tényt, hogy 1919-ben is folytak az örményellenes akciók. Közli a lap az örmények segélykiáltását is a Nyugat felé, de Európában mindenki a béketárgyalások lázában égett, valószínűleg el sem tudták képzelni, hogy nem oldották meg az örmény nép sorsát azzal, hogy függetlenséget adtak neki.

(Megjelent: *Látó Szépirodalmi folyóirat* 2008. április, XIX. évfolyam 4. számában)

Marosvásárhelyi örmények

a Keresztelő Szent János plébánia jegyzőkönyvében

(2. rész)

1874–1899 között 25 éven át Kovács Ferenc teológiai tanár lett Marosvásárhely plébános-főesperese. Az ő „tekintélye, tudása, feddhetetlen élete, társadalmi rutinja, bátor és határozott fellépése még azokat is, akik bensőbb összeköttetésben vele nem voltak, vagy ellenszenveztek, tiszteletre indította, erős akaratával, amire rávetette magát, azt tűzön-vízen keresztülvitte” idézi Jaross Béla apát plébános Karácson Mártonnak a róla írt jellemzéséből.

Kovács Ferenc főesperes-plébános Vásárhelyen töltött 25 éves szolgálati idejére esik:

- a katolikus leányiskola indítása, Sancta Mária zárdaintézet építése.
- fiúgimnázium főgimnáziummá alakítása,
- templom felújítása 1895–1900.

Utóda **Karácson Márton** gimnáziumi igazgató lett (1899–1920), aki folytatta az építő-fejlesztő tevékenységet. A nagy anyagi áldozatokat követelő templomrestaurálást 1900-ban fejezték be.

A templom restaurálás befejezésekor gr. Majláth Gustáv Károly püspök három jezsuita atyával 11 napos misszió vett részt a hívek körében „élénkítve és mélyítve a lelkek hitéletét, benső megszentülését”.

A Domus Historiae a jezsuita misszió második évében (1703) említést tesz egy bulgarita atyáról is, aki Bulgáriából érkező ferences barát volt, Csergeden a szentiségek kiszolgálását kérte, de időközben meghalt. Holttestét Marosvásárhely piacterén ravatalozták fel, majd Mikházára vitték, ahol az örmény püspök **Verzerkovszki** (Szerk. megj.: azonos *Oxendius Verzirescu*, vagy *Verzár Oxendiusz személyével*) várta. Előzőleg Görgényszentimrén is volt örmény közösség, velük élt a püspökük is, ő szentelte fel a mikházi klastrom templomát.

A Keresztelő Szt. János Plébánia művészettörténeti emlékei

A templom Scherzer Bálint jezsuita atya tervei szerint, barokk stílusban Hammer Konrád kolozsvári építész kivitelezésében épült, egyhajós templom, dongaboltozatán Szirmai Béla által festett Mária mennybemenetele, Szt. Erzsébet és Szt. Margit arcképbábrázolások, a szentély boltozatán Paolo Veronese Királyok imádása c. festményének másolatát látjuk.

Az orgonakarzat a főbejárat felett van, az itt helyet kapó orgona Mónus Tamás gubernátor adománya, 1762-ből.

Főoltár négy korinthoszi oszlopos felépítményét Anton Schuchbauer és Johannes Nachtigall készítette, az adományozó gr. Haller János és neje Daniel Zsófia (1754).

A főoltár Jézus megkeresztelésének jelenetét eleveníti meg, a „bécsi Apellesként” ünnepelet festő Michael Angelo Unterberger (1695–1758) osztrák festő munkája.

A főoltár faragott szobrai az Ó-, és Újszövetséget jelenítik meg.

Heti vásár Marosvásárhely nagypiacán a 20. század elején. Háttérben a római katolikus templom. Korabeli képeslap Gendel Károly gyűjteményéből. (Keresztes Gyula: Vásárhelyen vásár tartatik – Kriterion 1996.)

A szószék Anton Schuchbauer és Johannes Nachtigal alkotása, gr. Bethlen Miklós és neje Csáky Krisztina adománya. A szószék mellvédjét a négy evangélista faragott (ülő) fa szobra tagolja: Szt. János – sassal, Szt. Lukács – bikával, Szt. Márk – orosz-lánossal, Szt. Máté – angyallal. A szószékkoronán a gonosz felett győzelmeskedő Szt. Mihály főangyal láthatjuk. A szószék és a szószékkorona közötti domborműn a keresztre feszített Krisztus körül a jezsuita rend szentjei: miseruhában Loyolai Szt. Ignác rendalapító, Borgia Szt. Ferenc – kezében koponyával, velük szemben Xaveri Szt. Ferenc, Gonzaga Szt. Alajos, Koszka Szt. Szaniszló látható.

Az oldalkápolnák oltárképei Nepomuki Szt. János, Mária Magdolna a keresztre feszített Jézussal, a Szt. Antal oltár, Benczúr Gyula Vajk megkeresztelését ábrázoló festménye. A Túrke cég (Boemia) által készített ólombetétes üvegablakokon a következő jeleneteket láthatjuk: Szt. László vizet fakaszt a sziklából, Magna Domina Hungarorum, Tiridat örmény királyt megkereszteli Világosító Szt. Gergely. Ezek a templom kiemelkedő egyházművészeti alkotásait képezik.

JEGYZŐKÖNYVE ADATAI 1892–1899 KÖZÖTT

A következőkben részleteket közlünk a jegyzőkönyvekből, kiemelve azokat, akiknek neve örmény származásra vall.

Marosvásárhely r. k. hitközség megyegyűlése **1892. szept. 18-án de. 11 óra**, elnök **Kovács Ferenc** apátplébános és esperes,

Jelen voltak: (...)

Megyegyűlési vitapontok:

- elhunyt *Patrubány Antal*, leányiskola pénztárosa – megemlékezés.

1893. júl. 16-án de. 11 óra, elnök **Kovács Ferenc** apátplébános és főesperes.

Elnök úr jelentése:

- leányiskola ügye: felépült a VI. osztályos elemi iskola és a kisdedóvoda./Építőmesterek Magyar József és Soós Pál.
- tanító szerzetesek szerződtetése: Szebeni Szt. Ferenc Irgalmas Nővérek-től.
- tervek: az iskolát VIII. osztályos, felső népiskolává fejleszteni.
- új tanácstag választása: *Petelei Márton* kereskedő személyében.

1894. jún. 17-én de. 11 óra, elnök **Kovács Ferenc** apátplébános és főesperes Jelen voltak: Boros Elek, *Karácson Márton*, Kis József, Szabó Dénes, Gáspár Gyula, Bach Béla, Nagy Imre, *Csiki Miklós*, Domokos János, Tamás József, Szabó Lázár, Reichardsparg József, Ficher József, Kenyeres Dániel, Bucher Károly, Máthé János, Vass Mihály, Szabó Károly, *Szentpéteri Géza*, Fall Károly, Füzesi József, Lukács József, Balla János, Fábíán Ferenc, Rimeg Ödön, Temesvári Mihály, Rettegi Géza, Héger József, *Eranosz Entat*, Echvert József, Hoffman Jenő, Berkovics József, *Duha Mihály*, Balogh József, Seres Márton, Dózsa Balázs, Jakab Mihály, Tuzson József, Naphegyi István, Balogh József, Prohászka Károly, Martffy Görög, Szappanyos Antal, Holczer Gyula.

Elnök jelenti:

- felső leányiskola VII. osztálya is fenn áll, a r.k. gimnasium tanárai / önkéntesen / vállalták ezen osztály vezetését, hála nekik: *Vertán Pál* gimnasiumi tanár.

Folytatjuk

Bálintné Kovács Júlia

Kapcsolattartás, olvasói levelek

Dániel/Daniel?

Kedves Dánielek, magam nem vagyok Dániel leszármazott, de az ún. családfámon megtalálom szamosújvárnémeti Dániel Margit nevét, aki 1802-ben kötött házasságot pacséri PocsKay Gergely táblabíró úkapám fivérével, PocsKay Andrással. A PocsKay-Dániel házaspár gyermeke PocsKay Kata (1803–1839) férjhez ment pacséri Mészáros Antalhoz, aki testvérével volt pacséri Mészáros Lázár hadügyérnek, az 1848-as honvédsereg tábornokának. A Dániel/Daniel családról tudhatjuk, hogy 1725-ben nyert magyar nemességet „szamosújvárnémeti” előnévvel. Az erdélyi örmények közül még számos nevezetes család kapott magyar nemességet, pl. Issekutz, Kabdebó, Patrubány, Gorove; továbbá két aradi vértanú felmenői, a Lázár (lásd Lázár Vilmos) és a Kiss (ők utóbb az „ittebei és eleméri” előneveket is megkapták) család. Egyébként Kiss Ernőről feljegyezték, hogy mesés vagyon ura volt és a szabadságharc előtt fejedelmi pompában élte a császári huszártisztek életét. Kiss Ernő egyik ikerlányát, Augusztát vette feleségül szamosújvárnémeti Dániel János. Házasságukból született Dániel Ernő, aki a monarchia minisztereként szerepet játszott a Vaskapu építkezésének irányításában, valamint a milleniumi rendezvények szervezésében és ezért 1896-ban bárói címet kapott. Talán érdekes lehet, hogy éppen egy szamosújvárnémeti Dániel lány (Dániel Margit) személyén keresztül kapcsolódik össze Mészáros Lázár tábornok és Kiss Ernő tábornok családja.

Üdvözlettel

PocsKay Tamás

Régi idők, régi nagy szerelmek

A Gyertyánffyak eredeti családneve Dserák, jelentése gyertya. Címeres nemeslevelet Bécsből 1795. június 25-én Antal, Lukács, Kristóf és Jónás kolozsvári kereskedők kaptak, a „bobdai” előnevet 1806. augusztus 1-én Antal, Lukács és Kristóf kapta. Az itt következő írásban szereplő Berta nem más, mint a nemesség szerző bobdai Gyertyánffy Kristóf és Keresztes Katalin unokája. A „Gudenusban” az áll róla, hogy született: Tolvádia, Torontál vármegye, 1819. márc. 13., meghalt Nagyszentmiklóson, 1882. dec. 22. Császári királyi palotahölgy és csilagkeresztes hölgy, festő- és zongoraművész. Az alábbi írásra, amely a Nyugati Jelen hírlapban 2009. február 14-én jelent meg, Csávossy György – maga is Gyertyánffy rokon – hívta fel a figyelmemet. Köszönjük! (B. K. J.)

Szekernyes Irén

Hírneves, köztisztületnek örvendő emberek magánéleti eseményeire ma is felkapja fejét a legtöbb ember (ebből csinál üzletet a bulvársajtó), nem volt ez másként évszázadokkal ezelőtt sem. Bár a híradás mértéktartóbb, lassúbb és talán tárgyilagosabb is volt, mint ma. A hagyományostól, a társadalmi szokásoktól és konvencióktól való eltérést, a feltűnést valamilyen módon akkor is rögzítették a tollforgatók. A szerelem, házasság és más férfi–nő ügyek nemcsak a szalonok, hanem a lapok társasági rovatainak is kedvenc témái voltak. Nemcsak *Ady Endre* „Kis, kék dereglyé”-jének, *Weisz*

Ferencné Kossák Arankának ruhája libben képzeletünkben a temesvári utcán, s *Gozsdu Elek* múzsája, a mindig fehérben járó *Weisz Anna* kocsikázik ki a Vadászerdőbe, hanem szerelmes honatyák, előkelő származású urak, körülrajongott szépségek, tisztcsaládanyák történeteit susogják a falevelek és a könyvek, a régi újságok lapjai, csak figyelniük kell rájuk.

Revolverrel fenyegette a papot

A régi Torontál vármegye legnevesebb főurai közé tartoztak a Nákó grófok. Nevüket méltán tartja számon a kultúrtörténet. *Nákó János* működtette a tájegység egyetlen kastélyszínházát, Nagykömlősen, *Nákó Kálmán* iskolát és kórházat alapított Nagyszentmiklóson, a sokféle művészi tehetséggel megáldott *Nákóné Gyertyánffy Berta* grófnő pedig a művészet és a jótékonyság nagyszőnye, a pórnépek is gyámolítója volt. A fekete hajú, fekete szemű szép grófnőről akkor beszéltek először sokat, amikor Nákó Kálmán felesége lett. A történet regényíró vagy operett szerzőt is megihlelhetne. Az ifjú Nákó Kálmán gróf a torontáli megyebálon, Nagybecskerekben ismerte meg Gyertyánffy Bertát, és rögtön beleszeretett, elhatározta, hogy feleségül veszi. A zord apának, az „öreg grófnak”, ki maga is érdekes figura, más tervei voltak. Azt szerette volna, hogy házasság révén tovább emelkedjen a család az arisztokrácia köreiben. Ő maga, kit apja *I. Ferenc* császár gondjaira bízott, s nevelője a neves költő, *Rájnys József* volt, a keszthelyi *Feste-*

tics György lányát, Teréziát vette feleségül. Fiának talán hercegnői frigről álmódzott. Mindezt összevetve úgy döntött a szerelmes ifjú, hogy legjobb lesz apját kész tények elé állítania. Bukovits Imre esperes volt akkoriban Nagyszentmiklóson a plébános. Hozzá rontott be egy délelőtt váratlanul az ifjú gróf, miközben négyes fogata a kapu előtt várakozott. Hirtelen pisztolyt szegezett az esperesre, és ellentmondást nem tűrő hangon követelte a házasságkötéshez szükséges okmány kiállítását. Miután, a kényszerre való tekintettel, a pap kiadta az iratot, a fiatalember minden ajtót rázárt a plébánosra, és Tolvádra vágatott Bertához. Mire odaért, két lova összerogyott, mit bánta, tudta, hogy sietnie kell. A nagyszentmiklósi plébános fellármázta az utcát, s ahogy kiszabadult, rohant az öreg grófhhoz, aki szintén négyes fogattal vágatott fia nyomába, az ő lovai is kidőltek a vágától, de mire megérkezett, már boldog házaspárként jött ki a templomból Berta és Kálmán. A bobdai Gyertyánffy grófnő még „jó párti” is volt, Tolvádot kapta hozományként, meg egy pesti palotát, amely minden órában egy aranyat hozott. Az ifjú pár 1848-ban, az öreg gróf

elhunyásával vette birtokba a nagyszentmiklósi uradalmat. Hamar megkedvelték az ifjú grófnőt a helybeliek. Korának legszellemesebb és legtanultabb asszonyai közé tartozott. Kiválóan festett – reneszánsz stílusban készült Madonnája ma is látható a nagyszentmiklósi katolikus templomban –, jó stílusérzékkel írt, főként az útleírás műfajában jeleskedett, a zenében meg valóságos virtuóz volt. Zongorajátéka magával ragadta a közönséget, zeneszeretete közelítette a cigánysághoz is. Cigány muzikusokból zenekart alakított, velük lépett fel jótékonyági hangversenyeken otthon és Budapesten, 1860-ban a nagyszentmiklósi születésű nyelvész, Révai Miklós szobra felállításának javára koncertezett, művészi sikeréről a Vasárnapi Újság krónikása a legnagyobb elismerés hangján számolt be. Igazi, nagy szerelem volt a grófi páré, amit nem koptatott meg az idő. Berta grófnő halála után a nyolcvanasztondós Kálmán gróf elindult bejárni azokat a helyeket, ahol egykor feleségével járt. Emlékére kórházat építtetett, és működtetett Nagyszentmiklóson, amely évtizedeken át hivatalosan is a Berta Kórház nevet viselte.

Adatok a magyarlápósi örménymagyarokról

(29. rész)

Kedves Julika! Már beszéltünk egy alkalommal arról, hogy te is, mi is jártunk gyerekkorunkban Magyarlápóson. Neked nagybátyád – Kovács Dani – élt ott, mi pedig azért, mert Apu (Weinrich Ödön gyógyszerész) 1942-ben megvette Voith József gyógyszerésztől a patikát és kiköltözött oda. Első nyarunkat 1943-ban töltöttük ott és nagyon érdekes volt számunkra a „falusi élet”, mert addig csak meséből ismertünk olyant.

Miután beindult ez a sorozat Magyarlápósról, mindig érdeklődéssel követtem a közléseket.

Jókat derültünk nővéremmel együtt a pontatlanságokon és nem tartottam annyira fontosnak, hogy akár ki is volt az emlékező, pontosítsuk az adatokat, hiszen manapság már alig-alig van élő tanúja azoknak az időknek.

Hogy most mégis „tollat ragadtam”, az annak tudható be, hogy engem Breuer Böske név szerint (Cecília-ként) Voith Józsi bácsi unokájának említ. Az unoka valójában csak Vica volt (Voith Gyurka lánya Budapestről) de a vakációt ő is ott töltötte a nagyszüleinél és így egy udvaron és kertben velünk is.

Tény, hogy Apu nemcsak vezette a patikát 1942–1947-ig, de a lakásunk is ott volt abban a házban, és mi a nővéremmel, Marikával minden vakációt – tehát évente háromszor – ott töltöttük Józsi bácsi és Berta nénivel és természetesen szüleinkkel. Közben Kolozsváron jártunk iskolába, ahol nagyszüleink gondoztak minket.

Az is érdekesség volt számunkra, hogy Dani nagybátyád apósa – Nánási Gyula bácsi a cipész felfedezte a rokon kapcsolatot Apu családjá és köztük a Beszenszky ágon.

Tehát Lóri nénéd és Teri lányuk sem ismeretlen nekünk és örömmel olvastam sorsukról.

Valamilyik „adatközlő” írt a patika sorsáról egészen az államosításig, de tévedett, amikor nem említette Aput. Sebaj!

Breuer Böske nekünk iskolatársunk volt az 1944/45-ös tanévben, amikor a háborús viszonyok miatt már nem jöhettünk vissza Kolozsvárra – mégpedig Valovics Ferenc tanító bácsi keze alatt, aki egyetlen tanteremben oktatott I–VII. osztályos nebulókat. Ez volt az igazi *koedukáció* és egy életre szóló tapasztalat. Én abban a tanévben második elemista voltam.

Említettétek a Beszenszky nevet. Apai nagyanyám Beszenszky lány, de anyai ágon örmény (Szongoth) – innen van bennünk örmény vér is. A Láposon élő Beszenszky Béla Apu második unokatestvére volt. Volt szó róluk is, sőt lánytestvérük Róza néni ki is maradt a felsorolásból, pedig ők is kisbirtokosok voltak ott szép udvarházzal és öt gyerekkel. Mindannyiukat személyesen ismertük, hiszen egy társaságban voltunk mi gyerekek és a szülők az ő szüleikkel. Még fényképeim is vannak, ahol pl. Beszenszky Jancsi (a B. Béla fia) velünk van, már, mint a kolozsvári Agronómiára járó egyetemista.

Szóval a Moldovánok, Tulicsok, Beszenszkyek, Voith-ok, Bodorék, stb. mind elevenen élnek emlékeinkben. Szóban sokszor elővesszük a kellemes emlékeket.

És mindig szívesen emlegetjük az ott eltöltött időt, a szép vidéket, a nagy kirándulásokat, a csodás fürdőzéseket a selymes vizű Lápos folyóban, a hetivásárokat előttünk a Fötéren, az átvonuló háborút, amit ép bőrrel megúsztunk, és még sok-sok egyéb eseményt, ami már nem ide tartozik. Vannak képeslapjaim az akkori Magyarlápósról, egy részüket láttam is a füzetekben illusztrációként. Hát nagyjából ennyit szerettem volna közölni.

Szeretettel üdvözöllek és gratulálok eredményes tevékenységedhez.

Bányai Károlyné Weinrich Cecilia
Folytatjuk

Bálintné Kovács Júlia – rétháti Kövér Gábor

Családtörténeti töredékek a rétháti Kövérek egyik ágához

(3. rész)

Az előző részben 1910-es adatokat közöltünk a Kövér- családról, most pedig újra „adatközlőmet” az Aradon élő közel 100 éves Gáborunkat idézem, éspedig egy levélrészletét, amelyet még 2007-ben írt, miután elküldtem számára egy – ha jól emlékezem –, Szegeden élő bábszínésről, Kövér Lászlóról – szóló írást.

„Megkaptam a küldött folyóiratot és a mellékletet. Mindkettőt szívből köszönöm! Megható a figyelmessége, magamfajta aggastyánnak...!

A melléklet, mint látom, egy 2000-ben megjelent kiadványból való. Azóta lepergett néhány év sorsunk homokóráján, és nincs információ Kövér Lászlóról, sem címét nem tudom. Mert ír nekik! Gyanítom unokája vagy dédunokája lehet Dr. Kövér Bélának, aki midőn apám 1916-ban elvitt Végegyházára, az akkori Csanád megyébe, az ottani Mezőkovácsházán volt járásbíró... Sorsunk ironiája, hogy a szegedi vérségi rokonokról semmit sem tudhattam. Az életem, mint annyi más nemzettársamé küzdelmes volt...”

És most egy 2008 januárban írott levélből idézek: „remélem a Kövér „törzsről” írottakat megkapta. Úgy vélem, miután bennem elindult egy ösztönzés, – folytatnom kell az információk és nézetek ismertetését, mert lassanként felbukkannak bennem a régmúlt időkben hallott családi dolgok...”

Az anygalkuti plébánián őrzött anyakönyveket, amelyekben a Kövérek egész geneológiája benne van, nem lehetett tanulmányozni. A kommunista/sovén hatóság elkobozta és az állami

levéltárban zárolta!

Rétháti Kövér Gergely 1844-ben halt meg Rétháton. Gábor nagyapám 1836. március 14-én született Rétháton, Gábor Tódor János nevet kapta a keresztségben. Keresztapja Kövér János, Csanádmegye Juridice Assessora.”

A világhálón kutakodva **Balázs István László** „blogján”, az Erdély és Bánság rejtett kincsei cím alatt találtam egy 2009. február 8-án írott *Temesvári barangolás*-t. Tanulságos elolvasni, ezért apró, helyenkénti helyesírási változtatásokkal „beiktatom”.

A „tsinált” út emlékműje

A Temesvártól 5 kilométer távolságra, Zsombolya felé vezető út mellett, Szakálháza település előtt áll egy obeliszktetején fehér keresztel, melyet Temesvár első kövezett útjának emlékére emeltek. Régebben közelebb volt Temesvárhoz, de a felüljáró építése arra készítette az építőket, hogy eredeti helyétől távolabb helyezték el a nagy „fehér kereszt”-et, ahogyan régebben ismerték a temesváriak.

Az obeliszket Klapka József polgármester, Klapka György tábornok édesapja idejében, emelték az első Temesvárról kivezető, kikövezett út emlékére. Eredetileg az obeliszket négy oldalára négy nyelven írt (magyar, latin német és román) emléktáblát helyeztek el. Egyik tatarozásakor eltávolították őket, de 1917-ben Lád Károly mérnök a Történelmi és Régészeti Társulat számára lemásolta őket. Most az újonnan felállított obeliszket alatt annak négy oldala körül négy új táblára írták fel ezeket.

Az eredeti német és a latin felírás megmagyarázta, hogy az utat *rétháti Kövér János* fősolgabíró és felsőkubini *Meskó Ezekiel* alszolgabíró köveztette ki Török Antal csanádi püspök, Schneller Antal parancsnokló tábornok, Momir Ferenc várparancsnok, Muslai László alispán, Bedekovich Tamás kamarai adminisztrátor és Klapka József polgármester idejében.

Az első „tsinált út” építési munkálatai 1830-ban kezdődtek el és 1831 őszén fejeződtek be. A magyar felirat röviden csak annyit közöl, hogy V. Ferdinánd koronázásának első évében „*eme járhatatlan út*” helyre lett állítva. Az emlékművön a következő magyar szöveg olvasható:

Istennek ditsőség, –
Királynak hívség, –
Hazának szeretet, –
Embernek betsület, –
Az utasnak
Áldás és békesség.

Az 1835-ben emelt emlékmű jelentőségét akkor értjük meg igazán, ha

tudjuk, hogy a mai modern Temesvár a régi vár korában ingoványos környezete miatt volt szinte megközelíthetetlen, ez biztosítva védelmét is. Evlia Cselebi híres török utazó 1660-ban ezt írta Temesvárról:

„*Ha eső esik, akkor a városon kívül fekvő süppedékes helyen akár egy elefánt is elmerülne.*” A török utazó megemlíti, hogy a vár utcái is nagyon sárosak voltak, nem volt kövezett út, csupán deszkapadló volt az úton lerakva. Az 1768-ban a Temesvárra látogató II. József osztrák császár, azt írta a bánági utakról, hogy azokat „*maga a természet alkotta*”. Miután befejezték a kövezett út építését, I. G. Kohl német utazó, 1842-ben így írt az újjonnan épített útról: „*különösen estefelé igen megfelelőnek találtuk, amikor ugyanis a Temesvárról kiinduló csinált ut utolsó nyomait is elhagytuk járműviünk éber kocsisunk kiabálása és szegény, elhajszolt lovaink heroikus erőlködése ellenére is csigalassúsággal kúszott tovább az iszapban...*”

Folytatjuk

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület örményországi utazási ajánlata

(Figyelem! A programot egy utazási iroda szervezi. Utastársak szervezésére együttműködést ajánlott fel az EÖGYKE, melynek következtében az általunk szervezett utasok díjkedvezményben részesülnek! Utazásra jelentkezést tehát az EÖGYKE-nél kérjük bejelenteni, a további ügyintézés, fizetés az utazási irodánál fog megtörténni. Az egyesület biztosítja a bejelentkező utasoknak Bagi Éva: Kövek zenéje. Örményországi barangolás c. útikönyvét 2520 Ft vételárért.)

Időpont: 2009. május 21–29.

Utazás: Budapest – Prága – Jereván és Jereván – Prága – Budapest útvonalon menetrendszerinti repülőjáratokkal. A körutazáson örmény autóbusszokkal
Elhelyezés: *** szállodák 2 ágyas, fürdőszobás szobáiban

Ellátás: félpanzió (reggeli és vacsora)
Részvételi díj: 295 000 Ft Repülőtéri illeték: kb. 45 000 Ft, Egyágyas felár: 52 000 Ft Vízumdíj: kb. 50 USD (belépéskor a helyszínen fizetendő), kilépési illeték kb. 20 USD (a helyszínen fizetendő). A részvételi díj a belépőjegyek árát és az utasbiztosítást is tartalmazza.

Örmények nyomában Európában

Zarándokút P. Fogolyán Miklós Lukács velencei mechtarista szerzetes, Gyergyószentmiklós volt plébánosa halálának 10. évfordulóján
Az erdélyi örmények és innen elszármazottak közös kirándulása
2009. július 24–30. között

7 nap, 6 éjszaka

Indulás Marosvásárhelyről a késő esti órákban, folyamatos utazás Tordán, Kolozsváron, Nagyváradon, Budapesten keresztül Bécsig, felszállási lehetőségekkel ezen az útvonalon bárhol.

1. nap: **Bécsi városnézés** (9 óra, amíg a busznak pihennie kell). Megtekintjük az örmény **mechtarista** templomot, **Stephansdomot**, az **Operát**, a **Városházát** (Rathaus), a **Michael barokk templomot**, a császári rezidenciát. Majd ellátogatunk az erdélyi örmények „jótévőjének” Mária-Terézia **schönbrunni kastélyához**, ahol lehetőség van megtekinteni a palotát, lehet pihenni a kertben, megtekinthető a **Belvedere**, ahonnan belátni a császárvárost (a palotalátogatás fakultatív, a kert látogatása ingyenes). Délután utazás Klagenfurt felé, este szállás elfoglalása.
2. nap: folyamatos utazás az Alpokon keresztül Róma felé. Útközben megállunk **Padovában**, ahol megtekintjük a **Szent Antal bazilikát**, és lehetőség nyílik egy belvárosi sétára is. Este a szállás elfoglalása Róma mellett, a Tírrén tenger partja közelében.
3. nap: **Róma**. Délelőtt meglátogatjuk a **Szent Péter bazilikát**, ahol látni lehet Világosító Szent Gergely szobrát a bazilika mellett, a **Vatikáni Múzeumot** (Pinacoteca Raffaello, Giotto, Fra Angelico stb. képeivel, római

szoborgyűjtemény, egyiptomi múmiák, Laokoon szoborcsoport, Raffaello szobái, **Sixtusi kápolna**). Délután **Angyalvár** mellett sétálunk a Tiberis szigetén lévő **Szent Bertalan**, az örmények apostolának templomához. Ezután lehetőség nyílik **sétálni** a városban, vagy **fürödni** a szálláson vagy a tengerparton.

4. nap: **Róma**. Belvárosi séta a **Spanyol lépcsőtől**, a *Proganda Fidei Congregatio* érintésével (ahol Verziurescu erdélyi örmény katolikus püspök tanult) a **Római Örmény Leonianum Kollégiumhoz** és **örmény templomhoz**, majd a **Trevi-Kúthoz**, a római fürdőből kialakított **Pantheon** templomhoz, a **Navona-térre**, melyet Borromini Szent Ágnes temploma és Bernini csodálatos szökőkútjai díszítenek. Innen eljutunk a **Szent Balázs örmények templomához**, Róma legszebb reneszánsz utcájába, a Via Giuliaara. Délután fürdés, vagy szabad program a belvárosban (rossz idő esetén a Falakon kívüli Szent Pál Bazilika megtekintése).
5. nap: **Róma-Velence**. Délelőtt látogatás a császárok fórumára, a **Forum Romanumra**, a **Colosseumhoz**, majd a **Lateráni bazilikába** (a lateráni magyar emlékmű megtekintése). Délután utazás Velencébe, a szállás elfoglalása Velence mellett.
6. nap: **Velence**: látogatás vaporettóval a **Canal Granden** keresztül a **Szent**

Márk térre, a **dóm** megtekintése, **Dodge-Palota**, **Sóhajok hídja**, **Rialto-híd**, az örmények templomának megtekintése. Utazás (fakultatív) az **örmények Szent Lázár szigetére**, a velencei mechtarista központjához. Szállás Velencében. Este séta Velencében.

7. nap: Utazás **Budapest** fele **bevásárlási lehetőséggel**. Esti órákban érkezés Budapestre, ahol találkozás lesz a budapesti örményekkel. (Érkezéstől függően az Orlay utcai örmény templom, a **Füzetek** szerkesztőségének meglátogatása. Marosvásárhelyre érkezés a reggeli órákban.

Szállás: Klagenfurtban, Róma mellett, a tengerparttól néhány km-re, és Velencében, mindenhol 2-4 személyes légkondicionált külön fürdőszobával rendelkező házakban ill. szobákban. Ágynemű van! A római szálláson úszómedence is van!

Belépők hozzávetőleges árai: Vatikáni Múzeum 12 Euro, Mechtarista múzeum Szent Lázár szigetén teljes ár 6 Euro, gyerek, nyugdíjas 3 Euro. Kérünk mindenkit, hogy hozzon magával diák, ill. nyugdíjas, vagy pedagógus-igazolványt.

Utazás hozzávetőleges árai: Bécsi metró 2 Euro, Rómában összesen 6 Euro, beutazás Velencébe Mestretől oda-vissza 2 Euro, a kis hajó (Vaporetto) Velencében a Canal Granden összesen 13 Euro.

Teljes ár: 320 EURO/fő

Az árat a HUF/RON/EURO ingadozása miatt Európában közöljük.

Az ár magában foglalja az utazást kényelmes, légkondicionált autóbusszon, az autópálya-díjakat, a szállást, a reggelit. Nem foglalja magába a biztosítást és a belépőket.

44 utas jelentkezését várjuk, induláshoz min. 40 személy szükséges. Helyfoglalás a befizetés sorrendjében történik.

Örmény emlékek nyomában, Velencében. A képen balról a harmadik Fogolyán Miklós Lukács mechtarista szerzetes atya 1998-ban

Jelentkezési határidő:
április 25-ig, mely előleg lefizetésével (150 Euro/fő) érvényes!

Jelentkezni lehet:

Marosvásárhelyen: Székely Imolánál (római katolikus plébánia kegytárgyboltja), tel.: 0742181537 (Puskás Attila)

Gyergyószentmiklóson: Gergely Imrénél, az örmény plébánia könyvelőjénél (0722864310), irodaidőben.

Szamosújváron: Ft. Szakács Endre vikárius úrnál a plébánia irodáján (fogadási órákban)

Csíkszeredában: Szentpétery Istvánnál (0744795177)

Budapesten: Dr. Issekutz Saroltánál (201-1011, 06/70/274-4644)

Jelentkezésnél kérjük megadni személyi adatait (útlevél szerinti nevét, születési időt), pontos lakcímét, telefonszámát, útlevélszámát /vagy személyi igazolvány számát/, felszállás helyét, szoba-igénylést (hány személyes szoba).

Idegenvezető: Dr. Puskás Attila.
Telefonon érdeklődni lehet nála +40 742181537, +40 365 429862, vagy emailben: pattila001@yahoo.it
Az úttal kapcsolatos információkat indulás előtt mindenkivel közöljük!
Mindenkivel szeretettel várunk!

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület programja 2009

Barangolás őseink földjén

Erdély-járás felsőfokon: Erzsébetváros, Keresztúrszék, Udvarhelyszék, Hargita, Székelyvarság és a Bihar hegység vidékein

ÚTVONAL: Budapest – Kecskemét – Gyula – Seprős – Menyháza – Halmágyi hágó – Belényes – Kőröstárkány – Biharlonka – Rozsda szakadék – Bihar hágó – Aranyos völgye – Torda – Szováta – Bucsin-tető – Libán-tető – Székelyvarság – Ivópatak – Madarasi Hargita – Székelykeresztúr – Kissolymos – Székelyudvarhely – Erzsébetváros – Medgyes – Kolozsvár – Tordaszentlászló – Körösfő – Nagyvárad – Ártánd – Budapest

Időtartam: 7 nap (augusztus 22–28.)

Autóbuszos útvonalhossz: kb. 2000 km

Ellátás: félpanziós (reggeli és estebéd)

Szükséges felszerelés: nyári túraruházat, sportcipő, elemlámpa, fürdőruha

Vezetés: a csoportot Gyuri bácsi kalauzolja a társasutazás kezdetétől annak végéig.

FŐBB ESEMÉNYEK

- Találkozó az udvarhelyszéki és keresztúrszéki magyarörményekkel Székelyudvarhelyen
- Magyarörmény templom és temetőlátogatás Erzsébetvárosban
- A Bihar hegység apostolának Czárán Gyulának szülőháza Seprősön és sírja Menyházán
- Koszorúzás a magyarörmény Czárán Gyula szobránál Nagyváradon
- Petőfi Sándor emlékhelye a Gyárfás kúria Székelykeresztúron
- Túránk a: székelyek szent hegyére a Madarasi-Hargita 1801 m magas főcsúcsára
  - Jézus forrásához és a Csorgókőre a Székelyvarsági Lázon
  - Rozsda szakadékhöz a Bihar hegységben
- Rendhagyó osztályfőnöki óra a „legmagasabb” székely iskolában Székelyvarságon

- Uz Bence legendák és emlékhelyek Székelyvarságon
- Városnézés és múzeumlátogatás Székelykeresztúron
- Tamás Antal bemutatja a zsindeletpatintás fortélyait Tálásbércen
- Kirakóvásár Farkaslakán
- Szíveslátás és vendégmarasztalás szilvóriummal és finom hazaival Székelyvarságon
- A legfinomabb sült piztráng fokhagymamártással a hargitai Ivópatakon, Deák Zita portáján
- Eszteni látogatás Jézus forrásánál ahol megvendégelnek ordával és friss juhsajttal
- Válogatott erdélyi borok kóstolója Kissolymoson Módos Péter és Benkő Attila prezentációjával
- Piknikek jó helyen és jó időben
- Citerazenés est Tifán Csaba portáján, Székelyvarságon
- Zenés búcsúvacsora Tordaszentlászlón a Tamás vendéglőben
- Kiss Stúdió színház előadása Mátyás királyról Nagyváradon
- Székelyvarságon megismerjük személyes tapasztalatokon keresztül a tanyavilági székely emberek szeretetét és őszinte barátságát

RÉSZLETES PROGRAM:

1. nap: **Indulás:** 6 órakor Batthyány tér felső rakpartról **Határátkelő:** Gyula
- Látnivalók:** Seprős (a neves természetjáró Czárán Gyula szülőháza), Menyháza (Czárán Gyula síremléke a felirattal, hogy „csak az hal meg, akit elfelejtettek”), Halmágyi hágó, Belényes, szíveslátás Kőröstárkányban
Szállás és ellátás: az 1. napon Kőröstárkányban kőrösvidéki családoknál (2 ágyas szobák + fürdőszoba)
2. nap: **Látnivalók:** Rozsda szakadék (1,5 órás közepnehéz túra) Bihar hágó, Aranyos völgye, tarisznyás piknik, Torda, Szováta, Bucsin tető, Libán tető, szíveslátás Székelyvarságon
Szállás és ellátás: a 2., 3., 4. és 5. napon Székelyvarságon az egyetlen magashegyi székely tanyaközségben (2 ágyas szobák fürdőszoba használatlaltal)
3. nap: **Látnivalók:** Ivópatak (kordecs utazás a Fillió patak völgyében a madarasi menedékházhoz 1700 m magasra a tengerszint fölé, és onnan 1,5 órás könnyű túra a Madarasi Hargita főcsúcsára – 1801 m), piztrángos piknik Deák Zita portáján
4. nap: **Látnivalók:** Székelykeresztúr (városnézés, múzeumlátogatás, Gyárfás kúria), Kissolymos (falujárás és vendéglátás Gyuri bácsi portáján hazaival és válogatott erdélyi borokkal), Nyikó völgye, Székelyudvarhelytalálkozó az udvarhelyszéki és keresztúrszéki magyarörményekkel
5. nap: **Látnivalók:** Tálásbérce (csergevényoló, zsindeletpatintás bemutatása, panoráma a tálásdombi kilátóról), Jézus forrása (esztenalátogatás – orda és juhsajt kóstolóval), könnyű túra a csorgókői vízeséshez, citerazenés est a háziakkal együtt Tifán Csaba portáján
6. nap: **Látnivalók:** Erzsébetváros

Erzsébetvárosi örmény katolikus nagytemplom

(magyarörmény templom és temetőlátogatás), Medgyes, Kolozsvár

Zenés búcsúvacsora a Tamás vendéglőben Tordaszentlászlón

Szállás és ellátás: a 6. napon kalotaszegi családoknál (2 ágyas szobák fürdőszoba használatlaltal)

7. nap: **Látnivalók:** Körösfő (kirakóvásár), Nagyvárad (kiegészítő városnézés, Kiss Stúdió színház előadása Mátyás királyról)

Határátkelő: Ártánd

Érkezés: Budapest 20 óra körül

Részvételi díj: 63 000 Ft/fő

(Ifjúsági kedvezmény 18 év alatt 8000 Ft) – az előre nem látható árfolyam ingadozások miatt az értékazonosság megőrzése mellett számszerű változások lehetségesek A részvételi díj tartalmazza a vezetést, szállást, félpanziós ellátást, piknikek, borkóstolót, belépőket, művészeti produkciók árát kivéve a busz költséget (kb. 20 000 Ft).

Örmény-magyar gyermekrovat

(26. rész)

Kedves örmény származású gyermekek!

2009-ben is folytatjuk ezeket a szép kis történeteket, amikből ti, de születek és nagyszületek is megismerhetik örmény őseink történetét. Ha a minden történet végén található kérdésekre helyesen válaszoltok és elkülditek címünkre, szép ajándékokat nyerhettek. Ha még nem tudtok írni, akkor rajzoljátok le a történetet, születek és nagyszületek biztosan segítenek nektek.

Leveleiteket várjuk emailon: ormenyvasarhely@yahoo.com, vagy postán:
dr. Puskás Attila, str. Busuiocului 4/C/48, 540535 Tirgu Mures, Románia

2008-ban a legtöbb helyes választ Marosvásárhelyről kaptuk, a nyertes neve MOLNÁR ZSÓFIA, aki egy szép könyvet nyert.

LÉGY TE IS A „GYÖKEREK” GYERMEKROVAT NYERTESE 2009-BEN!

A szép Paranzem (Kr. u. 370.)

Árscsiág halála után sem köszöntött béke Örményországra. Egyes áruló örmények ugyanis tovább harcoltak.

Szcsiabuh perzsa király ebben az időben seregével bekerítette Árdakersz várát, amelyet Árscsiág felesége, Páránzem hősiesséssel védte. 12 000 katonája volt az örmény királynőnek, de ellenségei is voltak Gulág és Árdáván, két áruló örmény harcos személyében. Páránzemnek azonban sikerült meggyőznie és a maga pártjára állítani őket, és közösen legyőzték a perzsák seregét. Szcsiabuh ekkor Zig és Gáren generálisokat küldte, egyik legerősebb serege élén Örményországba. Az örmények tizenhárom hosszú hónapig kerestül ellenálltak, de az éhség és a pestis megadásra készítette őket. Szcsiabuh elfogta az örmény királynőt és fővárosába, Dizponba vitette, ahol felakasztatta.

Mennyire másként viselkedett Muszcség Mámigonián Szcsiabuh háremhölgyeivel! Az ellenségnek kilenc nap kellett, hogy kifossa Árdakersz gazdag várát.

Hogyan sikerült végül is legyőzni a perzsákat? Mi a tanulság ebből?

Válasz a februári kérdésre: Úgy bosszulták meg, hogy Szcsiabuh meghívta a királyt, és nusk várába bebörtönözte, és nem váltották ki. Tanulság: aki másnak vermet ás, maga esik bele!

Molnár Zsófia, Marosvásárhely, III. D.

Budapesten a Gesztenyészertben a március 15-i ünnepségen a XII. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat képviselői megkoszorúzták az emlékművet. A díszőrség között balról: Dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit, Mály Katalin, mögöttük Bacso Balázs és Ispánki Dávid

1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1%
Közeledik az adóbevallás ideje... A törvény szerint személyi jövedelemadónk (két-szer) egy százalékát erre jogosult, bejegyzett egyházaknak, közintézményeknek, civil szervezeteknek, egyesületeknek ajánlhatjuk.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület jogosult arra, hogy személyi jövedelemadónk 1 %-át az EÖGYKE-nek ajánlhassuk.

Tizenharmadik éve működő Egyesületünknek így lehetősége nyílik arra, hogy működése anyagi nehézségeit részben megoldja. Meggyőződésünk, hogy az EÖGYKE kezdettől fogva nyitott könyvként működik, hiszen minden lépésünkről rendszeresen beszámolunk az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek hasábjain.

Akik részt vesznek programjainkon, meggyőződhetek arról, hogy a tagdíjat, adományokat, a pályázatok során elért támogatásokat kizárólag kulturális és hitéleti identitás-örzészünkre, hagyományaink ápolására, a magyarörmény társasági élet, a közösség megteremtésére, jobbítására fordítjuk. Kérjük, hogy jövedelemadója bevallásakor gondoljon Kulturális Egyesületünkre – ezáltal önmagára is. Hiszen tagságunk azért dolgozik, hogy magyarörmény közösségünk céljait megvalósítsa, örmény gyökereink tárgyi és szellemi kultúráját megőrizze, átadja gyermekeinknek, unokáinknak – az utókornak. Tartozunk ezzel tehetséges, tisztességes és jó magyarrá vált őseinknek, tehát önmagunknak is.

Nem kell mást tennie, mint a jövedelemadó bevallásakor az APEH által rendszeresített bevallási nyomtatványon nyilatkozatot tegyen szervezetünkre.

A kedvezményezett adószáma: 18085590-1-41

A kedvezményezett neve:

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Együttal kérjük és javasoljuk, hogy a másik egy százalékkal támogassa a

Magyar Katolikus Egyházat, amelynek technikai száma 0011, amelynek részegyháza a magyarhoni, történelmi örménység Örmény Szerződésű Római Katolikus Egyháza.

Templomunknak, amelyet évtizedeken át Kádár Dániel apátplébános vezetett, nincs önálló technikai száma!

Köszönjük, hogy gondol ránk.

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Szomorújelentés

Értesítjük mindazokat, akik ismerték és szerették, hogy 2009. március 13-án, 63 éves korában elhunyt

Kirkósa Gyula

építész tervező

Temetésének időpontját később közöljük.

A gyászoló család

Emlékét kegyelettel megőrizzük!

Szentmise az örmény genocídium emlékére

Az Örmény Katolikus Lelkészség (Bp. XI. ker., Orlay u. 6)

április 24-én, pénteken 18 órakor szentmisét mutat be az **Örmény Genocídium** áldozataira emlékezve. Mindenkit szeretettel hívunk a nemzeti gyásznapon tartandó misére.

Fülöp Ákos atya

Programajánló

„Multikulti Budapest”

Nemzetiségi kultúrák a 135 éves Budapesten rendezvénytársaság keretén belül

Április 19-én (vasárnap) **Örmény kultúra Budapesten**

a Budapesti Művelődési Központban (Budapest XI. ker., Etele út 55.)

10 órákor, valamint **14 órákor** idegenvezető kíséretében *Séta a XI. kerületben az örmény emlékek érintésével.*

Találkozó a Gellért Szálló előtt. Útvonal: Gellért Szálló, Orlay utcai Örmény Katolikus Templom, Bartók Béla út, Hadik-laktanya, Móricz Zsigmond körtér, Villányi út Klebersberg-szobor, Móricz-szobor.

A séták során más, nem csak a nemzetiségi kultúrákra emlékeztető emlékhely is ismertetésre kerül.

17 óra I. emeleti kiállító terem: „A XX. század első népirtása” – fotókiállítás az Örmény Genocídium 94. évfordulója alkalmából.

Megnyitja: *dr. Issekutz Sarolta* elnök és bemutatja *Nikolaj Hovhanniszján*: Az Örmény Genocídium c. könyvet. Közreműködik: *Flórián Antal* színművész.

18 óra II. emeleti előadóterem: *Örmény sors – barangolás térben és időben.* Pódiumműsor és könyvbemutató (Erdélyi örmény konyha, fűszerezve, 2008)

Közreműködik: *Flórián Antal* színművész, *dr. Issekutz Sarolta*, *Kátainé Szilvay Ingrid* zongoraművész.

Délután folyamán a vetítő teremben *Örmény filmek bemutatója*:

Örmény Genocídium (52' magyar felirattal), Az Erzsébetvárosi örmény búcsú Erdélyben (37', készítette ifj. Opra Vilmos), Pandzsuni, a jótevő (95', örmény hang, magyar felirat, 1993, rendező: Arman Manarjan) + Könyvvásár.

Mindenkit szeretettel várnak a rendezők: *Fővárosi Örmény Önkormányzat és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület*, valamint a Budapesti Művelődési Központ.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára befizethető.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1255 Budapest, Pf. 189. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat,

(Budapest, 1054 Akadémia u. 1. III. emelet 338-339, telefon: 332-1791 – Sárkány Annamária titkárságvezető, félfogadás szerda 16–18., csütörtök 10–12. óráig)

e-mail: fovarosiormeny@startadsl.hu; fovarosiormenyonkorm@startadsl.hu;

fovarosiormeny@gmail.com

és a Józsefvárosi Örmény Önkormányzat

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, Dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár), dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1255 Budapest, Pf. 189. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Nyomdai munkák: Mackensen Kft.